

המחלוקת בין האקטיביסטים והמתונים בהנהגת ציוני ארצות-הברית בשנות הארבעים – פולמוס סטיוון וייז ואבא הלל סילבר*

מוקדש לזכרו של אל ליפמן איש פילדלפיה,
אקטיביסט ציוני שלא זכה.

פעמיים במאה העשרים נקראו יהדות ארצות-הברית והתנועה הציונית האמרי-קנית ליטול תפקיד פעיל בסיוע ליישוב היהודי בארץ-ישראל. במלחמת-העולם הראשונה תרמה יהדות ארצות-הברית רבות להצלת היישוב מרעב וחורבן בידי השלטון התורכי, ואילו הציונות האמריקנית, בהנהגת השופט לואי בראנדייס, פעלה גם לגיוס דעת-הקהל האמריקנית להשגת תמיכת הנשיא וילסון בפירסום הצהרת בלפור. ערב מלחמת-העולם השניה נרתמה התנועה הציונית בארצות-הברית למאבק למניעת פירסום הספר הלבן של מקדונאלד, ולאחר מכן, בשנות הארבעים, להשתתפות פעילה (ובשליבים מסויימים אף מכרעת) במאבק המדיני שהביא בסופו של דבר להקמת מדינת ישראל.

עליית היטלר, החמרת מצבם של יהודי גרמניה, אוסטריה ופולין, וההידרדרות ביחסי התנועה הציונית וממשלת בריטניה – כל אלה החזירו ליהדות ארצות-הברית את מקומה כמוקד מרכזי לגיוס עוצמה פוליטית וכספית. "יהדות אמריקה היא עתה הקהילה היהודית הגדולה והיחידה שנשארה שלמה," כתב ביולי 1938 חיים וייצמן לשלמה גולדמן, נשיא הסתדרות ציוני אמריקה, "ומשום כך הטיל הגורל עליה, ועליך כראש ההסתדרות הציונית, תפקיד נכבד ביותר, ואף הזדמנות גדולה."¹ וייצמן כמוכן לא יכול היה לשער ב-1938 שהטלת "התפקיד הנכבד ביותר" על יהדות ארצות-הברית וציונותה ציינה תחילת תהליך חדש של הסטת מרכז הכובד של העם היהודי מאירופה לארצות-

* ברצוני להודות לפרופסורים בן הלפרן ואריה גרטנר על הערותיהם המועילות.

1. וייצמן אל שלמה גולדמן, 15.7.1938 מצוטט במאמר: דוד ה. שפירא, "התגובה המדינית של ציוני ארצות-הברית על הספר הלבן", פרקי מחקר בתולדות הציונות מוגשים לישראל גולדשטיין, בעריכת יהודה באואר, משה דיוויס וישראל קולת, ירושלים תשל"ו, עמ' 104.

הברית, שבמהלכו הפכה יהדות ארצות-הברית מפרה חולבת לקרנות הציונות² לשותף קבוע ופעיל במערכה המדינית להקמת המדינה ובחזיון הכלכלי והפוליטי של מדינת ישראל.

דא עקא, הן יהדות ארצות-הברית והן התנועה הציונית האמריקנית לא היו מוכנות, רוחנית ואירגונית, לרשת את מקומה של יהדות אירופה. מה גם שיהדות ארצות-הברית עצמה הושפעה קשות מן המשבר הכלכלי העולמי, מעליית הנאציזם ומהתגברות האנטישמיות באמריקה. תהליכי הפיכתה של יהדות ארצות-הברית לכוח פוליטי פרו-ציוני היו איפוא איטיים, סבוכים, כאובים ורצופי מאבקים וכשלונות.

במאמר זה אנסה להתמודד עם מיספר שאלות המתעוררות בקשר לדרכי הפעולה הפוליטית הציונית בארצות-הברית בשנים 1943-1945, כששנת 1943 משמשת נקודת-מוצא – תחילת השתתפותו של אבא הלל סילבר בהנהגת ועד החירום.

השאלה הראשונה העולה לפנינו בהקשר זה היא: מתי נתברר, וכיצד, שהפעילות הפוליטית הציונית המסורתית בהנהגת הרב סטיון וייז חדלה להיות יעילה?

השאלה השניה קשורה בבירור הנסיבות שהביאו ב־1943 את חיים וייזמן להעלות את אבא הלל סילבר לעמדת הנהגה של הגוף הציוני המרכזי לפעולה פוליטית בארצות-הברית – ועד החירום (שם הוועד שונה בקיץ 1943 ל"מועצת החירום").

השאלה השלישית מוסבת על מהות תרומתם של אבא הלל סילבר ועמנואל ניומן לגיבוש טקטיקה פוליטית חדשה – הקו האקטיביסטי.

במסגרת השאלה הרביעית נעמוד על התמרורים המרכזיים בהתפתחות המחלוקת בין האקטיביסטים למתונים (קיץ 1943-קיץ 1945), ואף נבחן את ההיפותיזה המרכזית של עבודתנו, לפיה לא היה פולמוס וייז-סילבר בגדר מאבק-כוח אישי בלבד על כס המנהיגות של התנועה הציונית האמריקנית, אלא מחלוקת נוקבת על הכנסת עיקרון חדשני במסורת הפוליטית של יהדות אמריקה: יצירת פוליטיקה אתנית יהודית רצופה ותוקפנית, שנקודת-המוצא שלה היא האינטרס הציוני, ושיעדה – הקמת מדינה יהודית בארץ-ישראל. מקורותיה של פוליטיקה אתנית זו נעוצים היו בנטיות הפרוררוויזיוניסטיות של עמנואל ניומן, בשואת יהודי אירופה ובהשפעותיה על תפיסת הגלות של סילבר, ובאומץ-הלב ותחושת הביטחון המלא באמריקניותם של שני המנהיגים הללו,

2. Samuel Halperin, *The Political World of American Zionism*, Detroit 1961, p. 13

תוך נכונותם לנצל עד תום את כללי המישחק הפוליטי האמריקני. כסיכום נעריך את הישגי הקו האקטיביסטי של סילבר וניומן.

מייד עם פרוץ מלחמת-העולם השניה הודיעו שלושת מנהיגי הסתדרות ציוני אמריקה – שלמה גולדמן, סטיוון וייז ולואי ליפסקי – לחיים וייצמן בלונדון, כי הם נכונים להקים בארצות-הברית מסגרת אירגונית שתיטול על עצמה חלק מתפקידי התנועה הציונית העולמית. בתשובתו קבע וייצמן תחומים ברורים יותר של אחריות:

שמח ליוזמתכם. מצב המלחמה מגדיל את האחריות הפוליטית, האירגונית והכספית של יהדות אמריקה. מן הראוי שתקימו גרעין לצפון ודרום אמריקה. אשמח אם תארגנו עצמכם לגוף אחראי שיתול על עצמו עבודה כזו יחד עם נציגי "המזרחי", "עבודה" ["פועלי-ציון"], "הדסה". אנא שילחו מידע מפורט באשר לתוכניותיכם. אני מקווה להגיע בתחילת אוקטובר.³

ממיברקו של וייצמן עולה שבימי המלחמה הראשונים עדיין לא היה נהיר לו תפקיד הגוף החדש. עם זאת, אין ספק שהסכנה שאימה על הישוב היהודי בארץ-ישראל, החשש לניתוק הקשר בין המרכזים הציוניים (כפי שקרה במלחמת-העולם הראשונה), וכן השאיפה ליצירת ריכוזיות בפעולה המדינית בארצות-הברית – כל אלה הביאו לכך שב-19 בספטמבר 1939 הוקם הגוף שנקרא "ועד החירום לעניינים ציוניים" (The Emergency Committee for Zionist Affairs) שבראשו עמדו שלמה גולדמן, סטיוון וייז ולואי ליפסקי. הדמות הדומיננטית בהנהגתו היה המנהיג הציוני הוותיק הרב סטיוון וייז. כמו כן היו חברים בו נציגים נוספים של הסתדרות ציוני אמריקה ונציגי שאר הגופים הציוניים: "פועלי-ציון", "הדסה" ו"המזרחי".⁴

מייד עם הקמתו נהפך הגוף החדש לכתובת לפעולות סיוע ועזרה. ד"ר נחום גולדמן, שפעל בז'נבה, הבריק בקשות לסיוע כספי מידי להצלת קבוצות חלוצים מגרמניה ולמימון נסיעתם של חברי הקונגרס הציוני הכ"א שעוכבו באירופה בגלל המלחמה.⁵ ועד החירום עסק גם בשאלת גיוס יהודים אמריקניים לצבאות בעלות-הברית, ובפגישה עם שר-החוץ קורדל האל ונציגיו העלה את

3. פרוטוקול ישיבת הוועדה המנהלת של הוועד הבין-מפלגתי, 10.9.1939, ארכיון ציוני, ניריורק (להלן א"צ-ג"י).

4. דו"ח פעולות של המועצה הציונית לשעת חירום, 1940-1946, עמ' 3-4, א"צ-ג"י.

5. ראה הערה 3 לעיל.

שאלת הבטחת האספקה לישוב בארץ-ישראל.⁶

ברם, מיום הקמתו לא עלה בידי ועד החירום להיעשות למכשיר יעיל לפעילות פוליטית ציונית. היה זה כישלון כפול, כישלון מנהיגותו של היושב-ראש וייז, שלא הצליח מאז ספטמבר 1939 להפיח בוועד רוח-חיים, להשיג לו תקציב נאות ולהקים מנגנון ראוי לשמו, וכשלון ארבע המפלגות הציוניות, ובראשן הסתדרות ציוני אמריקה, שהנהגתן היתה שקועה עד צוואר במחלוקות אישיות.

מצבו של ועד החירום, כתב דוד בן-גוריון בפברואר 1942, היה בכי רע. היחסים האישיים בין קבוצת המנהיגים (שלמה גולדמן, אבא הלל סילבר, לואי ליפסקי ורוברט סולד) היו מעורערים. אבא הלל סילבר, תושב קליוולנד, היה מוכן לקבל את ריכוז פעולת הוועד בניו-יורק בתנאי שיימסרו לידי סמכויות מלאות. "יש לסילבר כמה תכונות חיוביות: תקיף בדעתו, גאה כיהודי, יודע עברית ומכיר הארץ (יותר מכמה מנהיגים אחרים), אינו חושש ללויאליות כפולה, אולם אינו אהוב על הציבור הציוני, ובמדיניות הציונית אינו מוצא ידיו ורגליו." סטיוון וייז הוא המנהיג האהוד ביותר, אך הוא טרוד במישרותיו ועיסוקיו המרובים ואינו יכול להתרכז בפעולה המדינית. נותר איפוא עמנואל ניומן שבידיו נתרכזה העבודה המעשית של ועד החירום ו"השקפתו המדינית בשעה זו הולמת בכללה [הדגשה במקור] את הצרכים [...] לבסוף סיפר בן-גוריון כי הוא השתדל ליצור קבוצת הנהגה לוועד החירום, אך היו לו ספקות אם יצלח.⁷

תיאורו המפורט של בן-גוריון את המתרחש בצמרת ועד החירום ואיפיוניו את אישיותם של המנהיגים הציונים, עם כל הסובייקטיביות הטבעית שלהם, אכן נאמנים למציאות ומתאשרים מן העיון במיסמכי התקופה. המחלוקות האישיות והיעדר מנהיג חזק וסמכותי אכלו כל חלקה טובה ומנעו פיתוח פעילות מדינית ראויה לשמה. גם חיים וייצמן, ששהה באותו זמן בארצות-הברית, היה מודע היטב למצבו החמור של ועד החירום, וגם הוא הגיע למסקנה שיש לחפש יורש לסטיוון וייז.

בחיפוש אחר יורש אפשרי לווייז פנה וייצמן לרב הרפורמי אבא הלל סילבר, שהיה צעיר מווייז בכעשרים שנה, ושכבר אז נמנה עם השורה בראשונה בהנהגת ציוני אמריקה. סילבר אכן היווה תופעה מעניינת של מנהיג ציוני נלהב בקהילה רפורמית גדולה, אך אדישה מבחינה ציונית. את יכולתו האירגונית

6. דו"ח גולדמן, ליפסקי וייז, 11.9.1939, א"צ-נ"י.

7. בן-גוריון אל שרתוק, וושינגטון, 8.2.1942, ארכיון בן-גוריון.

המעולה הפגין בפעילותו בראשות המגבית היהודית המאוחדת (1938–1944) וכנשיא המגבית הארצישראלית (1938–1943). קשריו עם וייצמן נהדדו כאשר יצא בתחילת 1942 למסע הרצאות בבריטניה למען מגבית קרן־היסוד. כושר הנאום המעולה של סילבר ועמידתו היהודית והציונית הגאה והתקיפה הרשימו את וייצמן, שחזר יחד עם סילבר לארצות־הברית. וייצמן סיפר באפריל 1942, בישיבת ועד החירום, כי נסיעתו של סילבר לאנגליה היתה "הצלחה מרשימה – נאומיו היו מזהירים, פשוטים ומרשימים באמונתם העמוקה וכל זאת לקהל איסטניס וביקורתי."⁸ גם סטיוון ויזו הכיר בכשרונות המנהיגות שבהם ניחן סילבר – "אדם מוכשר עד מאוד," וראה בו יורש אפשרי.⁹

ביוני 1942 החל וייצמן במגעיו עם סילבר (בהסכמת ויזו ותוך מעורבותו של מאיר וייסגל), במטרה להשיג את הסכמת סילבר לעמוד בראש ועד החירום.¹⁰ ביטוי פומבי ראשון לתוכניותיו של וייצמן לגבי סילבר ניתן בינואר 1943, כאשר וייצמן השתתף בתגיות למלאות עשרים וחמש שנים לכהונת סילבר כרב בית־הכנסת הרפורמי The Temple. בקליוולנד, בנאום הברכה שלו, הכריז וייצמן כי "יבוא יום ונבוא אליכם ונבקשכם לשחרר אותו [את סילבר] לשרת כשדה נרחב יותר, מקום שם המדינאות שלו, חוכמתו וידיעותיו [...] ינוצלו לטובת העם היהודי."¹¹

אך ב"הכתרה" הפומבית בידי וייצמן לא סגי. נדרשו לווייצמן שמונה חודשי מגעים רצופים, שבהם היו מעורבים באופן פעיל מאיר וייסגל כנציגו של וייצמן, ועמנואל ניומן כנציגו של סילבר, ובהשתתפותם של ויזו וליפסקי, כדי לשכנע את סילבר לקבל על עצמו את ראשות ועד החירום. סילבר הציג שני תנאים להסכמתו: (1) צנטרליזציה מלאה של הסמכות [לניהול העבודה הפוליטית], ללא כבלים וללא פרצות; (2) מימון מתאים, שיובטח על־ידי ראשי הקרן־הקיימת וקרן־היסוד.¹² דהיינו, סילבר תבע לעצמו סמכות מלאה לריכוז העבודה הפוליטית בארצות־הברית – תביעה שנתקלה בהתנגדות חבריו להנהגה ואף עתידה היתה להוות סלע־מחלוקת בינו לבין הנהלת הסוכנות בירושלים, שבאותה עת (מאי 1943) החליטה לפתוח משרד לפעילות מדינית בווישינגטון, בראשות ד"ר נחום גולדמן – החלטה שפתחה פתח למחלוקות ממושכות בשנים

8. פרוטוקול ישיבת ועד החירום 17.4.42, עמ' 1, א"צ-נ"י.

9. ויזו אל בקשטנסקי, 29.9.1942, ארכיון סטיוון ויזו, החברה לחקר תולדות ישראל באמריקה, ולטהם, מסצ'וסטס (להלן: ארכיון ויזו).

10. וייצמן אל ויזו, 20.6.1942, גנוך וייצמן (להלן: ג"ו).

11. בולטין הסוכנות הטלגרפית היהודית, 25.1.1943, א"צ-נ"י.

12. סילבר אל וייסגל, 28.3.1943, ארכיון ציוני מרכזי (להלן: אצ"מ) Z 5/653.

הבאות.¹³

ברם, מיכשולים נוספים עמדו בפני סילבר בדרכו לראשות ועד החירום. היחסים האישיים בינו לבין חלק מתבריו בהנהגת הסתדרות ציוני אמריקה היו מעורערים ומשובשים. סילבר, שהיה טיפוס אוטריטרי, היה ידוע כאדם קשה ובעל לשון חדה וקנה לו אויבים רבים במרוצת עבודתו כרב בקליולנד וכמנהיג ציוני. סילבר גם היה יוצא־דופן בהנהגה הציונית בהיותו ידוע כרפובליקני (אם כי הצביע בעד רוזוולט ב־1932 וב־1936) וכבעל קשרים הדוקים עם הסנאטור רוברט טאפט, מראשי האגף השמרני במפלגה הרפובליקנית. התנגדות אויבי סילבר בהנהגה הכשילה במשך כשנה את מאמצי וייצמן להציבו בעמדת הנהגה. וייצמן החולה והמתוסכל שפך ביוני 1943 בפני סילבר את מרי זעמו ותיסכוליו על הכשלת מאמציו בידי המנהיגים הציוניים: "כנראה שנדרשים זמן רב יותר ואנרגיה גדולה יותר ממה שאני מסוגל לתרום בשעה זו כדי להביא את ציוני אמריקה להבנת הצרכים החיוניים של השעה."¹⁴

המחסום לבחירתו של סילבר לראשות ועד החירום נפרץ ביולי 1943, כאשר ביצע עמנואל ניומן, ידידו הקרוב ואיש־סודו של סילבר (בסיועם של מאיר וייסגל ותומכים נוספים של סילבר) תרגיל פוליטי מסובך: הוא חולל תנועה ל"גיוס" סילבר כמועמד לנשיאות הסתדרות ציוני אמריקה, בעוד שהמטרה האמיתית היתה להביא לכך שתמורת הסכמת סילבר להסרת מועמדותו, יסכימו מתנגדיו לתמוך בבחירתו ליושב־ראש של ועד החירום ושל הוועדה המרכזת שלו.

ואכן, התרגיל עלה יפה בתחילה. מועמדות סילבר לנשיאות זכתה לתמיכה רבה והפגינה את הפופולריות הרבה שלו בקרב חברי ההסתדרות. מתנגדי סילבר נחרדו, ואז יצאה העיסקה אל הפועל. ד"ר ישראל גולדשטיין נשאר מועמד יחיד לנשיאות, כשתמיכת אנשי סילבר מובטחת לבחירתו, וכתמורה הובטחה תמיכת הנהגת הסתדרות ציוני אמריקה לבחירת סילבר להנהגת ועד החירום. גם "פועלי־ציון" ו"המזרחי" תמכו בבחירת סילבר ורק אירגון "הדסה" נקט עמדה פושרת יותר.¹⁵ ברם, בסוף יולי צץ מיכשול חדש בדמותו של סטיוון וייז, היושב־ראש הוותיק של ועד החירום במתכונתו הישנה. לפי

13. סילבר אל וייסגל, 13.5.1943, אצ"מ Z5/653.

14. וייצמן אל סילבר, 21.6.1943, אצ"מ Z5/663.

15. לתיאור מפורט של "התרגיל" ראה וייסגל אל וייצמן, 11.8.1943, ג"ו; Emanuel Neumann, pp. 186–189 (להלן: ניומן), *In the Arena*, New-York 1976; אוטוביוגרפיה של סילבר שלא פורסמה, עמ' 2; ארכיון אבא הלל סילבר, קליולנד, אוהיו (להלן: ארכיון סילבר).

גירסת סילבר, חזר בו וייז מכוונתו המקורית להתפטר מראשות ועד החירום ולפנות מקומו לסילבר. בשיחת טלפון עם סילבר הודיע וייז על כוונתו להמשיך ולכהן כיושב־ראש הוועד. דרישת וייז עוררה את זעמו של סילבר ואיימה להכשיל את ההסכם המקורי, שהושג בעמל כה רב. סילבר טען שהמנהיגות הוצעה לו על־ידי וייצמן, ליפסקי ווייז, ואם וייז רוצה עדיין להמשיך בתפקיד של הנהגה פעילה, הרי שהוא – סילבר – מוכן לוותר על העיסקה ולמצוא אפיקים אחרים לפעילותו הציונית. בסופו של דבר נענה וייז ללחץ שהופעל עליו על־ידי הנהגת הסתדרות ציוני אמריקה והמשבֵר נסתיים בפשרה (אוגוסט 1943) – שתוצאותיה, כפי שנראה, היו עתידות להיות הרות אסון – לפיה נתמנו שני יושבי־ראש לוועד החירום, וייז וסילבר, ואילו הביטוי האירגוני למעמדו המיוחד של סילבר ניתן במינויו ליושב־ראש הוועדה המרכזת של ועד החירום.¹⁶

וייצמן שיגר מיברק־ברכה חם לסילבר, שבו ציין כי בחירת סילבר מהווה "מאורע בעל חשיבות לענייננו בשעה קריטית זו, כשהעולם הציוני מחפש באמריקה ובציונות האמריקנית תמיכה מדינית."¹⁷ סילבר הבטיח במיברק־התשובה לווייצמן את תמיכת הציונות האמריקנית במאבק להגשמת תוכנית בילטמור והצהיר על נאמנותו שלו ושל חבריו להנהגת וייצמן.¹⁸

עסקנו עד עתה בכירור תהליכי עלייתו של סילבר להנהגת ועד החירום, תהליכים שבהם נטל וייצמן תפקיד מרכזי. השאלה המתבקשת עתה היא מהי הערכת המצב שגיבש וייצמן על מצבה של הציונות הן בזירה העולמית והן בארצות־הברית? מה היו היעדים שוועד החירום בהנהגת וייז לא השכיל לדעתו להגשים? למה ציפה עתה וייצמן מהנהגת סילבר? והאם ציפיות אלה היו מעוגנות בתוכנית מפורטת לפעולה מדינית?

טבעי הדבר שווייצמן, מאדריכלי הצהרת בלפור, יראה בה נקודת־מוצא לניתוח מצבה המדיני של הציונות בשנות הארבעים הראשונות, ויערוך השוואה לתקופה שקדמה להצהרת בלפור. אז היה מצב הציונות נוח יותר, טען וייצמן, מאחר שזו הוצגה כרעיון ערטילאי וכהרפתקה מרתקת, שעדיין לא נוסחה,

16. וראה: Doreen Bierbrier, "The American Zionist Emergency Council: An Analysis of a Pressure Group," *American Jewish Historical Quarterly*, LX (September 1970), p. 85

17. מיברק וייצמן אל סילבר, ללא תאריך (אוגוסט 1943?) אצ"מ Z5/727.

18. מיברק סילבר אל וייצמן, ללא תאריך (אוגוסט 1943?). ג"ו; וראה גם המיברק החם של סילבר אל וייצמן, 1.9.1943, לאחר ההצבעה בוועידת יהודי אמריקה בזכות תוכנית בילטמור, שם.

והבעיה התמקדה בניסיון להשיג את תמיכת העולם. יתירה מזו, גם מעמדה של יהדות העולם במלחמת-העולם הראשונה היה איתן יותר, שהרי גם בריטניה ובעלות-בריתה וגם גרמניה התחרו על רכישת חסדי היהודים. גם החזית הציונית במלחמת-העולם הראשונה היתה מאורגנת, פעלתנית ורכת מרץ. וייצמן וקבוצתו באנגליה חתרו בעקשנות למטרותם, ואילו בארצות-הברית פעל "הוועד-הפועל הזמני לענייני הציונות", בהנהגתו של לואי בראנדייס, לגיוס תמיכה ציבורית נרחבת בהצהרת בלפור; ואילו כיום הורע מצבה של הציונות. אומנם, היא נהנית מיתרון מרכזי שלא היה קיים בתקופת הצהרת בלפור – קיומו של הישוב היהודי בארץ-ישראל – אך גם ביתרון זה טמונים קשיים, מאחר שעצם הצלחת הישוב תרמה להגברת ההתנגדות לציונות. אך, אליבא דווייצמן, הקושי העיקרי של הציונות נעוץ בעובדה הטרגית שהציונות איבדה את קלפי המיקוח שהיו בידיה בתקופת מלחמת-העולם הראשונה, "שבעוד שאויבינו גמרו בדעתם להשמידנו הרי שידידינו במדינות הדמוקרטיות מסרבים להחשיבנו ככוח".¹⁹

עם זאת, טען וייצמן, עומדים לציונות מיספר יתרונות. היא קנתה לה ניסיון ממושך במגעים דיפלומטיים עם מדינות העולם "וביחסו הדר-פרצופי של העולם כלפינו"; קיים ישוב יהודי חזק בארץ-ישראל, ומאידך גיסא קיימת שאלת סבלם האיום של יהודי אירופה. השאלה המרכזית היא כיצד ליישם יתרונות אלה לתוכנית פעולה מעשית בארצות-הברית, שתביא לכינון המדינה היהודית "שעליה אנו מדברים".

ניתוחו של וייצמן מעיד על ראייה מדינית מפוכחת וצלולה, שניזונה מעשרות שנות ניסיון במאבק הדיפלומטי הציוני. אך השאלה המכרעת היתה כאמור – התוויית תוכנית פעולה, וגם בזה הראה וייצמן שעדיין לא תש כוחו. לוועד החירום הוא שירטט תוכנית פעולה בעלת שורה של יעדים מוגדרים:

א. יצירת גוף מצומצם, שיורכב מחברי ההנהלה הציונית ומיספר מנהיגים ציוניים ויעסוק בקביעת מדיניות.

ב. יצירת מרכז ציוני, "שגרירות ציונית" בווינינגטון, שבו ייפגשו האנשים והחוגים בעלי ההשפעה.

ג. הרחבת פעולותיו של האירגון הנוצרי הפרו-ציוני, "הוועד האמריקני-ארצישראלי".

19. רישומי וייצמן לפגישת ועד החירום 1.12.1942, ג"ו, עמ' 7 ואילך. כבר בישיבת ועד החירום ב-17.4.1942 פיתח וייצמן בקצרה את תוכניתו: פרוטוקול ועד החירום, 17.4.1942, עמ' 4, ארכיון סילבר.

ד. יצירת שבועון ציוני בעל רמה גבוהה, שישרת את צורכי החינוך והתעמור לה של התנועה.

ה. הקמת גוף לתיכנון כלכלי, שיסתור את הטענות הנפוצות כאילו אין בכוחה של ארץ-ישראל לפתור את הבעיה היהודית.

ו. הפיכתה של יהדות אמריקה לפרו-ציונית, "אירגונה של כל יהדות אמריקה לתמיכה במצע הציוני".

ז. "הסתננות ציונית" – יצירת שיתוף-פעולה בין הציונות האמריקנית וקבוצות הלחץ האתניות באמריקה המבקשות גם הן את תמיכת דעת-הקהל.

ח. יצירת קרן לפעילות מדינית וכלכלית, שתממן את תוכנית הפעולה שהציע וייצמן. לנושא זה חזר וייצמן פעמים רבות, תוך הדגשה שהגשמת תוכניתו תצריך הוצאת מאות אלפי דולרים.

וייצמן גם הבין יפה שתוכניתו להקמת גוף מצומצם לקביעת מדיניות עלולה להפחיד את נציגי המפלגות הציוניות, שחששו שכל ריאורגניזציה תפגע במיסגרות ציוניות קיימות. "אין אני חסיד גדול של ריכוזיות יתר", הכריז וייצמן, "לא איכפת לי שתשרור מידה מסויימת של חפיפה: מוטב כך מאשר שיישארו פערים גדולים." תוכניתו, כפי שהסביר, השאירה כר נרחב להמשך פעילותו של ועד החירום.²⁰

וייצמן (כיריבו הגדול דוד בן-גוריון) היה אחוז תחושה עמוקה של גודל האתגר ושל גורם הזמן במאבק להגשמת הציונות: "ידידי, עלינו לחשוב במושגים גדולים ולא במושגים מצומצמים. אם ניכשל עכשיו, לא תינתן לנו הזדמנות שניה. עתה [...] עלינו לאמץ כל שריר, לגייס את כל הכוחות [...] למאמץ הירואי שיקבע את עתיד עמנו."²¹

זוהי איפוא, בקוויה הכלליים, התוכנית שווייצמן ציפה שסילבר יגשים. בשנים 1942–1943 שררה ביניהם הסכמה הן לגבי חשיבותו של גורם הזמן ותחושת הדחיפות, והן לגבי כישלון ועד החירום בהנהגת סטיוון וייז ביצירת קלפי מיקוח ציוניים. ברם, כפי שאמר בן-גוריון, מיבחן הציונות הוא לא בניסוחה אלא בביצועה. וכאן, בתחום הביצוע והטקטיקה הפוליטית, עתיד סילבר (ואיש-סודו עמנואל ניומן) לגבש תפיסה שונה של פעולה מדינית, שתביא את סילבר בסופו של דבר להתנגשות חריפה עם וייז ותומכיו, ולהינתקות הדרגתית מן הקו של וייצמן – תהליך שיסתיים בקרע אישי ופוליטי שלא ניתן לאיחוי.

20. ראה רישומי וייצמן לפגישת ועד החירום, 1.12.1942, ג"ו.

21. רישומי וייצמן לפגישת ועד החירום, 1.12.1942, שם, עמ' 13–14.

ההתנגשות החריפה הראשונה בין סילבר לווייז אירעה ימים ספורים לאחר השגת ההסכם הסופי ביניהם, בכנס הראשון של הוועידה היהודית-אמריקנית (29 באוגוסט-2 בספטמבר 1943). בכנס זה, שנועד ליצור חזית יהודית מאוחדת לתמיכה במאבק בספר הלבן, הכשילו סילבר וניומן את ההסכם הסודי שהושג קודם לכן בין וייז, נחום גולדמן והנהגת הוועד היהודי האמריקני (האירגון הלא-ציוני החשוב), שלפיו נוסחת תוכנית בילטמור לא תיכלל בהחלטות הוועידה. הרב סילבר, שכיהן כיושב-ראש של הוועדה לענייני ארץ-ישראל של הוועידה, תקף בנאום קצר אך רב רושם הן את הציונים והן את הלא-ציונים, אשר למען השגת אחדות יהודית גילו נכונות להניח בקרן-זווית את שאלת הקמתה של מדינה יהודית. נאום סילבר, שהושמע ב־1 בספטמבר 1943, ריגש את צירי הוועידה, שבסיומו קמו על רגליהם, הריעו ושרו את "התקווה". על-פי דרישת סילבר אימצה החלטת הוועידה את נוסחת תוכנית בילטמור והיא נתקבלה ברוב עצום, כשמתנגדים לה רק ארבעת נציגי הוועד היהודי האמריקני.²²

נאומו המשלהב של סילבר ועמידתו העיקשת על תוכנית בילטמור מהווים תמרור חשוב בדרכו כמנהיג. ב־1 בספטמבר 1943 קנה סילבר את עולמו כמנהיג לאומי של מרבית יהדות אמריקה, כמבטא הנאמן של רגשות הזעם והתיסכול הנוראים על השואה ועל אוזלת-היד היהודית, וכראש האקטיביסטים בציונות האמריקנית, שאינו מוכן להתפשר על עמדתו המדינית הבסיסית אף למען השגת חזית יהודית מלוכדת. באותה עת ממש החל גם מיבחנו הגדול – ישום דרכו המדינית בהנהגת קבוצת הלחץ הציונית.

הנהגתו של סילבר הורגשה במהרה גם בתחום האירגוני. ראשית השיג סילבר סכום ענק במושגי הימים ההם (כחצי מיליון דולר) למימון פעולותיו המורחבות של ועד החירום. סכום זה איפשר שכירת צוות מקצועי של אנשי יחסי-ציבור, הסברה ואירגון; בראשו הועמד הנרי מונטור, שגילה יכולת מרובה במגביית הארצישראלית המאוחדת. סוף-סוף נחלץ ועד החירום ממיטת הסדום הכספית, שהיתה מנת חלקו מאז הקמתו.²³ כמו כן גייס סילבר את הרב ליאון פויאר, עוזרו לשעבר בקהילתו בקליוולנד, להקים את המשרד הווינגטוני של ועד החירום ולעמוד בראשו. הרב פויאר שכר עיתונאי-בדימוס יהודי, את ליאון

22. Isaac Neustadt-Noy, "The Unending Task: Efforts to Unite American Jewry from the American Jewish Congress to the American Jewish Conference", Ph. D.

thesis, Brandeis University, 1976, pp. 314-321. עמ' 189-192.

23. על תקציב ועד החירום, ראה פרוטוקול ועד החירום מס' 3, 18.10.1943, עמ' 3-6; על האירגון-מחדש של הוועד, ראה פרוטוקול מס' 2, 5.10.1943, שם.

סאק, כשדלן - Lobbyist - בקונגרס. סאק היה דמות מעניינת: יהודי יליד מיסיסיפי, בעל רקע יהודי דל אך בעל קשרים ענפים בקונגרס ובמימשל, שהיו לעזר רב למאמץ הציוני בווינגטון.²⁴

האירגון־מחדש של ועד החירום והשגת התקציב הגדול הצביעו על מטרתם היומרתית של סילבר וניומן: רכישת תמיכתם של דעת־הקהל הנוצרית ושל שני בתי הקונגרס בתוכנית בילטמור (וכשזו תושג, תובטח גם ממילא תמיכת מרבית יהודי אמריקה). האירגון־מחדש של ועד החירום היה מבוסס אפוא על לימוד מעמיק והיכרות רבת שנים של דרכי פעולתה של המערכת הפוליטית האמריקנית ועל הבנת החשיבות המרובה שיש לרכישת התמיכה של דעת־הקהל והקונגרס כאמצעי לחץ על המימשל האדיש - ולעיתים עויין ומתנכר - של הנשיא רוזוולט.

תוכניותיהם של וייצמן ובן־גוריון להפחת רוח חיים בוועד החירום החלו סוף־סוף לקרום עור וגידים. עם זאת החלו יחסי וייז-סילבר להידרדר במהירות. העימות האישי בין שני היושבי־ראש, השונים זה מזה במזגם ובגישתם האנושית והפוליטית, צף על־פני השטח. וייז שאג בנובמבר 1943 במשרדי הקונגרס היהודי האמריקני, "או שסילבר ילמד להתייעץ, לשתף פעולה - או שאתפטר מוועד החירום." כמובן שהמתווכים והמפייסים למיניהם ריצו לשעה את זעמו, אך היה ברור לכל שהתפוצצות נוספת ביחסי שני המנהיגים לא תאחר לבוא.²⁵

נושאי המחלוקת חרגו מן התחום האישי, מיריבות בין שתי "פרימדונות" פוליטיות בעלות אגו מפותח. במהרה הוברר שהמחלוקת מתמקדת בשאלות העקרוניות של הטקטיקה הציונית בארצות־הברית, שדחיפותן נבעה משנת הבחירות המתקרבת לנשיאות ולקונגרס ב־1944.

בשנת הבחירות בחרו סילבר וניומן ליישם את הטקטיקה הפוליטית החדשה שלהם, המבוססת על כלים שלובים: השגת ניתוק ההזדהות היהודית המסורתית עם המפלגה הדמוקרטית וחתירה לרכישת תמיכה בקרב שתי המפלגות הגדולות, הדמוקרטית והרפובליקנית; ובו בזמן השגת תמיכת הקונגרס בביטול הספר הלבן ובתוכנית בילטמור. טקטיקה זו נועדה ליצור מצב פוליטי חדש, שבו תתחרנה שתי המפלגות על "הקול היהודי", ואילו היהודים יבקשו שהגמול על קולותיהם ישולם בצורת תמיכה בתביעות הציוניות. הגשמת טקטיקה זו היתה

²⁴ Leon I. Feuer, "The Birth of the Jewish Lobby - A Reminiscence", *American Jewish Archives*, XXVIII (november 1976), pp.107-118

²⁵ וייסגל אל וייצמן, 9.11.1943, ג"ו.

תלויה כמובן ביצירת נכונות הבוחרים היהודים להצביע כגוש (Bloc Voting), כשהקריטריון להצבעתם תהא שאלת ארץ-ישראל. הצעד הראשון להשגת תמיכת הקונגרס ננקט בינואר 1944, כאשר הוגשו לשני בתי הקונגרס הצעות-החלטה זהות, שפתחו בהזכרת התמיכה של הקונגרס הששים-ושבעה ב־1922 בהצהרת בלפור. בחלקה האופרטיבי של ההחלטה נאמר כי: "[...] הרדיפות האכזריות" של יהודי אירופה המחישו את הצורך בהקמת מולדת לפליטים היהודים הרבים. על ארצות-הברית לנקוט "אמצעים נאותים" למען פתיחת שערי ארץ-ישראל ולמען פעולות התיישבות, "כך שהעם היהודי יוכל בסופו של דבר לכונן מחדש את ארץ-ישראל כקהילה יהודית חופשית ודמוקרטית."²⁶ הצעת ההחלטה כללה איפוא שני יסודות: תמיכה בביטול הספר הלבן (ביטול הגבלות העליה וההתיישבות) ותמיכה בתוכנית בילטמור. אך כעבור חודשיים הושם המאמץ הציוני לאל עקב התערבות הנשיא, מחלקת-המדינה ומשרד-המלחמה – התערבות שהביאה להקפאת הדיון בהצעת ההחלטה בטענה שהדיון בה עלול לפגוע במאמץ המלחמתי.²⁷

הקפאת הצעת-ההחלטה בקונגרס היתה התבוסה הרצינית הראשונה שנחלה הטקטיקה האקטיביסטית. אך סילבר לא נפל ברוחו. הוא ראה בכך רק סימן למאבקים הגדולים המצפים לוועד החירום:

סיימנו את שלב התיגרות ונכנסנו עתה לשלב הקרבות הגדולים. זוהי המערכה. נערכים לקראתנו הכוחות החזקים: ממשלת בריטניה העויינית, התנגדות ערבית מאורגנת, קבוצה בלתי-ידידותית במחלקת-המדינה, ובעלי זכויות הנפט [...] הם יילחמו בנו עד הסוף המר, אך עלינו להשיב מלחמה. עלינו להחליט החלטות ולהגשימן. לא נוכל לשנות את דעתנו באמצע המהלך.²⁸

סילבר אף הצליח להעביר הצעת-החלטה בפורום של חברי הוועד-הפועל הציוני הגרים בניו-יורק, שאישרו ב־14 במארס 1944 את הטקטיקה האקטיביסטית כפי שהתבטאה במישור התעמולתי ובפעילות הכרוכה בהצעת-ההחלטה בקונגרס.²⁹ עם זאת הביע נחום גולדמן את התנגדותו להמשך פעילות הלחץ האינטנסיבי של

26. פרוטוקול ועד החירום מס' 11, 31.1.1944, 1-2; הנוסח המקורי של ההצעה H. RES 418, הקונגרס ה־78, מושב שני, פורסם ביום 27.1.1944, ומצוי ברשות המחבר.

27. Elihu D. Stone, "The Zionist Outlook in Washington", *The New Palestine* (March 17, 1944), pp. 305-306

28. פרוטוקול ועד החירום מס' 17, 13.3.1944, עמ' 2.

29. פרוטוקול ועד החירום מס' 18, 20.3.1944, עמ' 5, שם.

סילבר, "אין זה מן החוכמה, "טען גולדמן, "להשתמש באופן ממושך בשיטות של לחץ חזק. " מוטב לעבור לשיטות יעילות יותר של פעילות הסברתית שקטה. סילבר דחה את הצעת גולדמן וטען שדווקא הצהרת הנשיא רוזוולט ש"ממשלת ארצות-הברית מעולם לא נתנה הסכמתה לספר הלבן של 1939" הושגה כתוצאה מלחץ חזק של דעת-הקהל ומאמץ זה חייב להימשך כדי להשפיע על הנשיא לנקוט צעדים ממשניים "שיוכיחו את רצונו הטוב."³⁰

במקביל למאמץ בקונגרס פעל סילבר לאימוץ סעיף פרו-ציוני במצעי ועידות המפלגות הדמוקרטית והרפובליקנית שהתכנסו בשיקאגו בקיץ 1944. סטיוון ויזו, החסיד הוותיק של המפלגה הדמוקרטית, התנגד לפעולה זו של הכללת סעיף ארצישראלי במצעי המפלגות, בגלל התנגדותו הבסיסית לטקטיקה של סילבר. ברם סילבר אילץ אותו לשתף עמו פעולה, כפי שהסביר ויזו עצמו: "מאחר שסילבר עמד על [אימוץ הסעיף הארצישראלי] במצע הרפובליקני, עם העלבון הנורא שבו לרוזוולט, היה עלי [לפעול להשגת] סעיף דומה [במצע הדמוקרטי]."³¹ כך איפוא עמלו סילבר ואנשיו והביאו לכך שהוועידה הרפובליקנית בשיקאגו אימצה סעיף פרו-ציוני; ואילו סטיוון ויזו, ד"ר ישראל גולדשטיין וחבריהם הדמוקרטיים עמלו בהצלחה לאימוץ סעיף דומה במצע הוועידה הדמוקרטית.³²

הסעיף הארצישראלי במצע

הדמוקרטי

(יוני 1944)

We favor the opening of Palestine to unrestricted Jewish immigration and colonization, and such a policy as to result in the establishment there of a *free and democratic Jewish commonwealth*. [Emphasis added]

הסעיף הארצישראלי במצע

הרפובליקני

(יולי 1944)

In order to give refuge to millions of distressed Jewish men, women and children driven from their homes by tyranny, we call for the opening of Palestine to their unrestricted immigration and land ownership,

30. פרוטוקול ועד החירום מס' 19, ישיבת ערב 20.3.1944, עמ' 2, שם: מיברק נחום גולדמן אל ויזו, 11.3.1944, ארכיון ויזו - במיברק זה הביע גולדמן חששותיו מ"החלטות פוזיות" של סילבר. את הצהרת הנשיא הצליחו ויזו וסילבר לקבל ממנו בפגישתם עמו ב-9 במארס 1944.

31. ויזו אל שלמה גולדמן, 31.7.1944, ארכיון ויזו.

32. נוסח המצעים ראה: Zvi Ganin, *The Diplomacy of the Weak: American Zionist Leadership During the Truman Era, 1945-1948*, Ph. thesis, Brandeis University,

1974 (להלן: גנין) p. 31

so that in accordance with the full intent and purpose of the Balfour Declaration... and the Resolution of Republican Congress in 1922, Palestine may be constituted as a *free and democratic Commonwealth*. We condemn the failure of the President to insist that the mandatory of Palestine carry out the provision of the Balfour Declaration and the mandate while he pretends to support them. [Emphasis added]

הסעיף במצע הרפובליקני נבדל מיריבו הדמוקרטי לא רק באורכו אלא גם בכמה בחינות ענייניות חשובות. הרפובליקנים השמיטו מנוסחת בילטמור את מלת-המפתח יהודית מן הביטוי "קהיליה יהודית", והוסיפו קטע הכולל דברי התקפה חריפים על הנשיא רוזוולט, שהוצג כצבוע ודו-פרצופי. הסעיף הדמוקרטי, לעומת זאת, הועתק כמעט מילולית מהצעת-ההחלטה שהוגשה לבית-הנבחרים בינואר 1944 ושדגלה כמובן במפורש בכינונה של קהיליה יהודית (אם כי תוך החלשת התביעה היהודית לארץ-ישראל כולה, שהרי נאמר "בכינון שם" – נוסח המצביע על אפשרות חלוקה). אך בעיני רבים בהנהגה הציונית היה הקטע שכוון נגד הנשיא רוזוולט כמעט בחזקת חילול השם. ויזו התקיף את הקטע בנאום פומבי, ואילו במכתב פרטי לידידו בבית הלבן, עוזר הנשיא דוד ק. ניילס, שפך את כל זעמו על סילבר בשל "המעשה הבזוי" והביע בטחונו שחבריו הציוניים של סילבר לא יתנו יד לכך.³³

סילבר לא הסתפק בקבלת הסעיף הארצישראלי במצע הרפובליקני. הוא חתר לפירסום הודעת תמיכה בעמדתו של ועד החירום מטעם גופים ציוניים ועיתוננים יהודיים. על הציונים, טען סילבר, להתייחס לסעיף כציונים: "אין המשפט האחרון [בסעיף] נוגע לנו ועלינו להפיק את מירב התועלת משאר סעיפי ההחלטה, שהינה מקיפה, נדיבה, ובפעם הראשונה מפלגה פוליטית לאומית

33. ויזו אל ניילס, 28.6.1944, ארכיון ויזו.

מצהירה על תמיכתה בעמדה הציונית.³⁴

אבל המחלוקת לא היתה רק בין וייז וסילבר. הדיון בוועד החירום ב-10 ביולי 1944 בשאלת המצע הרפובליקני חשף את חילוקי-הדעות בין האקטיביסטים והמתונים. נשות "הדסה" וחלק מאנשי הסתדרות ציוני אמריקה לא היו מוכנים לפרסם הצהרת תמיכה מחמת גינויו של רוזוולט, ואילו נציגי "פועלי-ציון", "המזרחי" וחלק מאנשי הסתדרות ציוני אמריקה תמכו בעמדת סילבר ובנוסח הפשרה שהציע, לפיו ועד החירום "מביע את שביעות-רצונו מן הקטע [ההדגשה במקור] בסעיף הארצישראלי של המצע הרפובליקני." בהצבעה תמכו בעמדת סילבר שישה מחברי הוועד וארבעה התנגדו.³⁵

סילבר ניצח ברוב קטן בהתמודדות הראשונה בוועד החירום, אך לרבים בהנהגה הציונית היה קשה מאוד לעכל את הטקטיקה החדשה. טקטיקה זו חתרה לשני יעדים: א. ניתוקה של יהדות אמריקה מן המפלגה הדמוקרטית ומן הנשיא רוזוולט, תוך נכונות אף להתקיף את הנשיא. ב. הפיכת הציבוריות היהודית לגוש בוחרים ויצירת כללי מישחק חדשים להצבעה היהודית. טקטיקה זו היתה כה חדשנית, בלתי-שגרתית ומנוגדת למסורת הפוליטית היהודית שנתגבשה בראשית שנות השלושים, עם עליית רוזוולט לשלטון, שהקו של סילבר היה מוכרח להוליך למשבר ולקרע בוועד החירום.

הכללת הפיסקה הפרו-ציונית במצעי המפלגות הדמוקרטית והרפובליקנית עודדה את ועד החירום, בספטמבר 1944, לחדש את פעילותו בעניין החלטת הקונגרס, ששבקה חיים במאוס 1944. שוב החלו ראשי ועד החירום במגעים שקטים עם ראשי משרד-החוץ ומשרד-המלחמה במגמה להשיג את הסכמתם להגשתה מחדש של הצעת-ההחלטה בקונגרס. אך הפעם, להפתעת ועד החירום, הוגשה ברו-זמנית לוועדות-החוץ של שני בתי הקונגרס הצעת-החלטה מתחרה על-ידי "הוועד העברי לשחרור האומה", אירגונו של פיטר ברגסון (הלל קוק, ראש משלחת האצ"ל בארצות-הברית). הצעה זו קראה להקמה מיידית בארץ-ישראל של "מרכזי הצלת חירום למען העברים שביכולתם להגיע לשם," ואף קראה לנשיא רוזוולט ולמימשלו להשפיע על ממשלת בריטניה להתיר עליה חופשית של "עברים" מהונגריה לארץ-ישראל. בהצעת החלטה זו תמכו כמה מגדולי ידידי הציונות בקונגרס ובהם מנהיג סיעת הרוב בבית-הנבחרים, ג'ון ו. מקורמיק, וסנאטור רוברט טאפט ממדינת אוהיו, המקורב לרב סילבר.³⁶

34. פרוטוקול ועד החירום מס' 26, 10.7.1944 עמ' 2.

35. שם, עמ' 4. וראה גם פרוטוקול מליאת ועד החירום מס' 12, 24.7.1944 עמ' 2.

36. פרוטוקול ועד החירום מס' 30, 31.8.1944, עמ' 2-4.

סילבר ווייז וחבריהם בוועד החירום ראו בחומרה את הגשת ההצעה של פיטר ברגסון ופעלו במרץ כדי לשכנע הן את תומכיה בקונגרס והן את הציבוריות היהודית, שההצעה לא תביא לשום תוצאות מעשיות. יתירה מזו, הם ביקרו קשות את ההבחנה המלאכותית בין "עברים" ל"יהודים" ואת הצגתה של ארץ-ישראל כמקום מקלט בלבד, דבר שהחליש, לטענתם, את העמדה הציונית הבסיסית, הרואה בארץ-ישראל את ביתם הלאומי של היהודים ולא מקלט ארעי. ואכן, בסופו של דבר הביאה ההתערבות הציונית לכך שהצעת-ההחלטה של פיטר ברגסון מתה באיבה. ברם, יוזמתו של פיטר ברגסון המחשישה שוב את האתגר שהציגה ההתחרות המתמדת של גוף נפרד זה בוועד החירום.³⁷

בסוף אוקטובר 1944 גילה סילבר אופטימיות מסוייגת לגבי גורל הצעת-ההחלטה הפרו-ציונית בקונגרס. ועדי החירום המקומיים פעלו להשגת תמיכתם של חברי הקונגרס במדינותיהם, והללו הגיבו בחיוב. סול כלום, היושב-ראש היהודי של הוועדה לענייני חוץ של בית-הנבחרים, הצהיר על כוונתו לכנס את ועדתו מייד עם כינוסו מחדש של הבית, אם כי היושב-ראש של ועדת החוץ של הסנאט, טום קונולי, עדיין לא הודיע על מועד כינוס ועדתו. האופטימיות של סילבר נבעה משלושה גורמים: א. משרד המלחמה הסיר את התנגדותו; ב. אימוץ ההחלטות הפרו-ציוניות במצעי שתי המפלגות הגדולות; ג. ההצהרות הפרו-ציוניות, במהלך מערכת הבחירות לנשיאות, שהשמיעו הנשיא רוזוולט והמושל תומאס דיואי בזכות כינונה של קהיליה יהודית בארץ-ישראל. עם זאת הזהיר סילבר מפני אופטימיות יתירה, מאחר שמחלקת המדינה עדיין לא הצהירה על עמדתה, וגם היתה צפויה התנגדות מצד אחדים מבין חברי ועדת החוץ של בית-הנבחרים.³⁸

גם בוועד החירום היו שהתלבטו הן לגבי התועלת שבהגשת הצעת-ההחלטה והן לגבי הטקטיקה העשויה להביא לאישורה על-ידי הקונגרס. היו שסברו שלאור הסעיפים הפרו-ציוניים במצעי שתי המפלגות והצהרת הנשיא רוזוולט, תצמח תועלת רבה מחידוש היוזמה בקונגרס. מאידך גיסא, גרסו, עלול הדיון בקונגרס לגרום נזק מפני שלאויבי הציונות תינתן הזדמנות מחודשת לבטא את התנגדותם. לעומתם טען עמנואל ניומן שרבה התועלת הצפויה מאישור ההחלטה – "אפילו אם הנשיא יאשר מחדש את הצהרתו לאחר בחירתו ויצהיר

37. על פעולת הנהגת ועד החירום לסיכול הצעת-ההחלטה של פיטר ברגסון, ראה מכתב משותף של סילבר ווייז אל הסנאטור אלברט ד. תומאס, 8.9.1944, תיקי ועד החירום, א"צ-נ"י; פרוטוקול מליאת ועד החירום מס' 13, 14.9.1944, עמ' 1.

38. פרוטוקול מליאת ועד החירום מס' 14, 30.10.1944.

[זאת] כנשיא ולא כמועמד, הרי ההצהרה תהיה בעלת ערך. ליפסקי הזכיר את ערכה של הצהרת 1922; נשיאים באים והולכים אבל הצהרות הקונגרס קיימות. הצהרת הנשיא מביעה את דעתו של הנשיא ולא את דעת הרשות המחוקקת.³⁹ ניומן עמד אומנם על הסכנות הצפויות, אך טען שוועד החירום חייב לשקול את ההשלכות הפסיכולוגיות והפוליטיות של אי-הגשה.

בסיום הדיון בוועד החירום לא נתקבלה החלטה אופרטיבית. וייז אמר שלאחר הפגישה שהוא וסילבר עמדו לקיים ב-9 בנובמבר עם מזכיר-המדינה, ניתן יהיה להגיע לסיכום סופי. גם סילבר הצהיר שאם תשובת מחלקת-המדינה תהיה מעורפלת, הוא לא ימליץ על המשך הפעילות.⁴⁰ עם זאת צידד סילבר בתוקף בהגשת ההחלטה. הרי חלפה כמעט שנה מיום הגשת הצעת-ההחלטה הראשונה והושקעו מאמצי תעמולה כבירים ברכישת התמיכה הציבורית הדרושה. אם בשעה זו, כאשר כל הסימנים חיוביים, לא תוגש ההצהרה, אי-אפשר יהיה להחיותה בשנת 1945. למרות ההצהרות הפרו-ציוניות של רוזוולט ודיואי, טען סילבר, נודעה חשיבות רבה להחלטת הקונגרס.⁴¹

ב-9 בנובמבר נפגשו סילבר, וייז ונחום גולדמן עם אדוארד סטיניוס, מזכיר-המדינה בפועל, וביקשו לברר מהי עמדת מחלקת-המדינה בעניין הגשת הצעת-ההחלטה לקונגרס. סטיניוס הודיעם שעליו לברר זאת עם הנשיא רוזוולט. לפיכך החליטה מליאת ועד החירום לבקש לדחות את הגשת הצעה עד שתובהר עמדת מחלקת-המדינה. בינתיים קיבל סטיניוס את חוות-דעתו השלילית של הנשיא, שסבר "שתהא זו טעות להעלות מחדש את הצעת ההחלטה בשעה זו." סטיניוס אף הודיע למנהל מחלקת המזרח הקרוב במחלקת-המדינה ולעוזר השר שהוא כבר מסר מידע זה לסול בלום, יו"ר ועדת החוץ של בית-הנבחרים ולרב סטיוון וייז.⁴²

בישיבת ועד החירום ב-21 בנובמבר 1944 סיפר וייז לחבריו שהנשיא ביקש "שמאומה לא ייעשה בעניין ההחלטה בשעה זו ושהעניין יופקד בידי לזמן-מה."⁴³ הוועד החליט לפיכך שייעשה ניסיון נוסף, באמצעות הסנאטור רוברט ואגנר מניו-יורק, להשיג את הסכמת הנשיא. סנאטור ואגנר אכן התקשר עם מזכיר-המדינה סטיניוס וביקשו להבהיר את עמדת מחלקת-המדינה. סטיניוס

39. שם, עמ' 5.

40. שם, עמ' 7.

41. שם, שם.

42. *Foreign Relations of the United States, 1944, Washington 1965, Vol. V*

(להלן: FRUS), n. 55, p. 637, מליאת ועד החירום מס' 15, 9.11.1944, עמ' 1.

43. מליאת ועד החירום, מס' 16, 21.11.1944, עמ' 1.

הסביר לסנאטור "שעקב רצח הלורד מוין בקאהיר והמצב הכללי העדין במזרח-התיכון, לא יהיה זה מעשה נכון להגיש את ההצעה בשעה זו." יתירה מזו, הסביר סטטיניוס, רוזוולט עמד להיפגש עם "נציגים רמי מעלה של ממשלות אחרות" [רמו לוועידת יאלטה המתוכננת] ושם, קיווה הנשיא, אפשר יהיה למצוא "פתרון הולם". ואגנר הביע הסכמתו לעמדת הנשיא.⁴⁴

עתה הלך המצב והסתבך, כאשר שני יושבי-הראש של ועד החירום, ויזו וסילבר, פועלים ללא תיאום וללא שיתוף-פעולה. ויזו פעל מתוך נקודת-מוצא המסורתית שלו, דהיינו – מתן אמון מלא בשיקולי הנשיא רוזוולט ובתמיכתו בעניין הציוני. ויזו הבריק לסטטיניוס ב-3 בדצמבר 1944 והביע תקווה שהנשיא ומזכיר-המדינה יתמכו בהגשתה של הצעת-ההחלטה, אם כי הסכים מראש לקבל את הכרעת הנשיא. ויזו גם הפגיע בסטטיניוס שלא יגלה לוועדת החוץ של הסנאט מהי דעת הנשיא, ואם הדבר אינו אפשרי – מוטב לדחות את הפעולה.⁴⁵ מדוע כה חשש ויזו מגילוי עמדת הנשיא לוועדת החוץ של הסנאט? ויזו הכיר מפגישותיו ומגעיו עם רוזוולט והבית הלבן (בעיקר באמצעות דוד נילס) את עמדתו האמיתית של רוזוולט בשאלת הציונות, שהיתה מלאת היסוסים וספקות לגבי אפשרות הגשמתה של הציונות, לנוכח איבת הערבים ודלות משאביה של ארץ-ישראל. בתחילת מארס 1944, בפגישתו עם ויזו וסילבר, הביע רוזוולט את חששותיו שהמפעל הציוני עלול להסתיים בהרג המוני. "דמו בנפשכם," הזהיר רוזוולט, "שני אנשים, שני אנשי דת, באים הנה ומבקשים ממני [ההדגשה במקור] להביא לכך שמיליוני אנשים ייהרגו בגיהאד."⁴⁶ הנשיא חזר ביתר פירוט על עמדתו זו במכתבו לסנאטור ואגנר מיום 3 בדצמבר 1944, שבו הסביר את התנגדותו להגשתה של הצעת-ההחלטה בקונגרס:

יש כחצי מיליון יהודים [בארץ-ישראל], אולי מיליון נוספים רוצים לעלות. [...] מאידך גיסא, יש כשבעים מיליון מוסלמים הרוצים לשחטם ברגע שבו יציגו כף רגלם. הדבר היחידי שאני רוצה למנוע הוא טבח או כל מצב אחר שאינו ניתן לפתרון במשאומתן. כל מה שייאמר או ייעשה כאן עתה יוסיף שמן למדורה ואני תקווה ששום זרוע של הממשלה לא תפעל. כל אחד יודע מה הן התקוות האמריקניות. אם נדבר עליהן יותר מדי, נזיק להגשמתן.⁴⁷

44. FRUS, p. 640.

45. מיברק סטיוון ויזו לאדוארד סטטיניוס, 3.12.1944, תיק מנסון, ארכיון סילבר.

46. דו"ח על פגישת רוזוולט עם ויזו וסילבר, 9.3.1944, עמ' 1, ארכיון ויזו, וראה פרוטוקול ועד החירום מס' 17, 13.3.1944, עמ' 1-2.

מן הסתם וייז, בהתייחסותו לעמדת רוזוולט, נטה להתרשם יותר מהסיפא ("התקוות האמריקניות") של דברי רוזוולט ופחות מן הרישא הפסימית. יתירה מזו, וייז חשש מאוד שגילוי עמדת הנשיא האמיתית ישלול מהתנועה הציונית את הנכס הטמון בעובדה הידועה שבעל-הברית היחיד שהיה לה במימשל הינו הנשיא, ואף יפגע קשות, בסופו של דבר, במנהיגותו של וייז, שהיתה מבוססת בחלקה על קשריו ההדוקים עם רוזוולט והבית הלבן. לפיכך גם העדיף וייז להיענות לבקשת הנשיא לדחות את הגשתה של הצעת-ההחלטה.

מאידך גיסא, המשיך אבא הלל סילבר ללחוץ על סנאטור ואגנר להמשיך ללא רתיעה בפעילות למען השגת אישור הקונגרס להחלטה. ואגנר נכנע בסופו של דבר ללחצו של סילבר ושניהם ביקרו אצל מזכיר-המדינה ב-5 בדצמבר 1944 וטענו "ששום נזק לא ייגרם על-ידי אישור ההחלטה עתה, שהרי היא רק מאשרת את הצהרת הנשיא מן ה-15 באוקטובר."⁴⁸ לפי שעה נכשלו איפוא הנשיא ומזכיר-המדינה בנסיונם לנתק את ואגנר מן העמדה האקטיביסטית של סילבר. לעומת זאת, תמך יושב-ראש ועדת החוץ של הסנאט, הסנאטור תום קונולי, בעמדת רוזוולט ומימשלו. סילבר, שכאמור לא התרשם מהתנגדות הנשיא ומחלקת-המדינה, המשיך לפעול ללא ליאות ובאופן עצמאי בשני בתי הקונגרס. הוא קיים מגעים ישירים עם סול בלום, יושב-ראש ועדת החוץ של בית-הנבחרים.⁴⁹ בלום, שלא היה מחסידי סילבר, ניהל משחק דו-פרצופי (למראית-עין שיתף פעולה עם סילבר, ולמעשה כרת ברית סמויה עם וייז). ואכן, ב-30 בנובמבר 1944 הצביעה ועדת החוץ של בית-הנבחרים בזכות ההצעה והעבירה אותה לדיון בוועדת התקנות של הבית, שם מתה מיתת נשיקה כתוצאה מהתנגדות מחלקת-המדינה.⁵⁰ אך עיקר המאבק התנהל בוועדת החוץ של הסנאט, שם ניהל סילבר את המערכה תוך קיום קשר הדוק עם הסנאטורים טאפט, ואגנר וואנדנברג. נכונותו של סילבר לרכך את נוסח הצעת-ההחלטה לא הספיקה כדי להתגבר על המוקש הטמון בנוסחת בילטמור ("קהיליה יהודית") ועל התנגדות מחלקת-המדינה, כפי שהסביר הסנאטור ואנדנברג:

Richard P. Stevens, *American Zionism and U.S. Foreign Policy, 1942-1947*, 47. New York 1962, 1970, p. 85

FRUS, pp. 640-641. 48

49. מכתב אבא הלל סילבר אל סול בלום, 27.11.1944, ארכיון ד"ר גולדשטיין, ירושלים.

50. חוזר מאת הארי ל. שפירא, מנהל ועד החירום ליו"ר ועדי החירום האזוריים, 12.12.1944, תיק מנסון, ארכיון סילבר.

כאשר הצעת ההחלטה המתוקנת הוגשה לוועדה [...], מייד החל המאבק הישן, דהיינו שאסור לנו להבטיח "קהיליה יהודית" מפני (1) שזוהי חריגה מהצהרת בלפור; (2) שמשמעותה מדינה שבה תהיה ליהודים יוריסדיקציה יחודית [ההדגשה במקור]; (3) שיש בכך אתגר ישיר לעולם הערבי והמוסלמי, שיפנה לאלימות במחאתו ובהתנגדותו; (4) [שנוסחה זו] מדגישה [...] את הדרישה הנחרצת [...] של מחלקת-המדינה שעלינו להימנע עתה מלסבך את המצב הבינלאומי ושעלינו לתת לנשיא יד חופשית לטפל בכעיה למען מאמץ המלחמה שלנו ולמען הציונות עצמה.⁵¹

ואכן, לאחר ששר החוץ דרש מן הוועדה שלוש פעמים להקפיא את הדיון בהצעה, היא החליטה ב-11 בדצמבר 1944, ברוב של עשרה נגד שמונה, להיענות לבקשתו.⁵²

בימים האחרונים שלפני ההחלטה הסופית של ועדת החוץ של הסנאט היה ועד החירום בניו-יורק עסוק בשורת התייעצויות קדחתניות. בישיבות הוועד ישבראש סטיוון ויין, ואילו סילבר נעדר בגלל שהותו בווישינגטון לצורך מגעיו עם הסנאטורים. התייעצויות ועד החירום התנהלו לפי הקו המתון של ויין, שגרס נכונות לדחייתה של הגשת הצעה ולהצעה להשיג את הסכמת סילבר לקו זה. ברם, מאחר שסילבר דחה קו זה, אישרה מחדש מליאת ועד החירום בישיבתה במוצאי-שבת, 9 בדצמבר, את החלטתה המקורית מן ה-30 באוקטובר בר, "שאינן להתחיל בטיפול בהחלטה ללא אור ירוק מהנשיא. הוסכם שיעשה מאמץ [...] להשיג את הסכמת ד"ר סילבר לדחיית הצעת-ההחלטה, אבל עמדת ועד החירום נשארת ללא שינוי."⁵³ החלטת ה-9 בדצמבר הכינה למעשה את העימות הבלתי-נמנע מן המתונים לאקטיביסטים בחזקה את המצע הלגליסטי להצגת סילבר כמפיר החלטות הגוף שהוא היה אחד מראשיו.

המשבר בוועד החירום פרץ למחרת הכישלון בוועדת החוץ של הסנאט. ב-12 בדצמבר 1944 הודיע ויין על התפטרותו ממישרת יושב-ראש ועד החירום. "איני יכול להישאר יושב-ראש של גוף", הצהיר ויין, "שאחד מראשיו הפיר במכוון ובהתמדה את החלטות מליאת הוועד, בעניין בעל חשיבות עליונה,

51. מכתב הסנאטור ארתור ואנדנברג אל פיליפ סלומוביץ, 13.12.1944, ארכיון ואנדנברג, אוניברסיטת מישיגן.

52. FRUS, p. 645. n. 70

53. פרטוקול מליאת ועד החירום מס' 17, 9.12.1944.

וכתוצאה מכך נגרמה חבלה לעניינינו הקדוש.⁵⁴ מכתב ההתפטרות של וייז פתח סידרת דיונים בגופים הציוניים, כשהעיומותים המרכזיים נערכים ב־19 בדצמבר בישיבת הנהלת הסתדרות ציוני אמריקה, ולמחרתו – במליאת ועד החירום. בישיבות אלו הועמד אבא הלל סילבר על דוכן הנאשמים, כשכל אויביו המרובים – האישיים והאידיאולוגיים – מנצלים את כשלון יוזמתו לעשיית חשבונות.

ישיבת הנהלת הסתדרות ציוני אמריקה היתה דרמטית במיוחד, הן בשל סירובו של סילבר – למרות בקשות חוזרות ונישנות – לדווח על השתלשלות המאורעות שהביאו לכשלון הצעות ההחלטה בקונגרס (סילבר טען שהוא מנוע מלעשות זאת כיוון שלמחרת היה אמור למסור דין־וחשבון מלא למליאת ועד החירום) והן בשל אופיין החריף של ההתקפות עליו. הוא הותקף הן בגין נכונותו להחליש את נוסח ההחלטה והן על הפרת משמעת, ואף הואשם בפעילות עצמאית, בחוסר נכונות לשיתוף־פעולה ובהפצת אופטימיות כוזבת. נואמים אחדים דרשו שסילבר יודח, אך במהלך הדיון נשמעו גם קולות פשרניים יותר, שקראו לגישה מתונה ולשמירת אחדות המחנה הציוני. היתה זו מן הסתם חוויה קשה לסילבר המנהיג הגאה, הנמרץ והאוטוקרט, שאולץ להאזין לביקורת קטלנית של חבריו לתנועה. אין תימה שלאחר זמן־מה עזב סילבר את הישיבה.⁵⁵

ראויים לתשומת־לב מיוחדת דברי שלושה משתתפים: הרב ויליאם גרינפלד, א.ק. אפשטיין (המקורב לווייצמן) ונחום גולדמן. שלושתם ניסו, איש־איש בדרכו, לדון בבעיית סילבר לא במישור האירגוני־הגלגליסטי – היעדר שיתוף־פעולה והפרת המשמעת הציונית – אלא במישור המנהיגותי־האנושי והפוליטי. לדעת הרב גרינפלד נכשל סילבר בכל ההיבטים הללו: "התנועה הציונית בכללותה זקוקה לאנשים היודעים להלך עם אנשים אחרים, שיכולים לחיות בשלום עם נשיא ארצות־הברית, היא זקוקה לאנשים המסוגלים לקבל את משמעת הסתדרות ציוני אמריקה או ועד החירום."⁵⁶ א.ק. אפשטיין טען "שבעיקרו של דבר אנו מעוניינים בארץ־ישראל, ואין זו שאלה של יוקרת אנשים יחידים או של אירגון."⁵⁷ את הביקורת הנוקבת ביותר מתח נחום גולדמן, בן־חסותו ובעל־בריתו של סטיוון וייז. גולדמן ניתח את הטקטיקה

54. וייז אל ועד החירום, 12.12.1944, ארכיון וייז.

55. פרוטוקול הוועדה המרכזת של הסתדרות ציוני אמריקה (להלן: הצ"א), 19.12.1944, ברשות המחבר.

56. שם, עמ' 5.

57. שם, עמ' 5.

האקטיביסטית של סילבר, שגרסה הפעלת לחץ המוני וקולני על הנשיא רוזוולט ומימשלו. טקטיקה זו, הזהיר גולדמן, עלולה להוליך ל"שואה מדינית מוחלטת." מבחינה היסטורית, טען גולדמן, אימץ סילבר למעשה את הטקטיקה הרוויזיוניסטית המסורתית של הפעלת לחץ דעת־הקהל – שהולכה בסופו של דבר למבוי סתום:

אנו עושים כאן מה שהרוויזיוניסטים עשו במשך עשרים שנה. אלה הן טקטיקות רוויזיוניסטיות. הרוויזיוניסטים הם ציונים טובים מאוד. מעולם לא היה ציוני טוב יותר מוולאדימיר ז'בוטינסקי, התגלמות ההתלהבות והמסירות לציונות. אך לוא אימצנו את שיטתו, מעולם לא היינו מגיעים לשש מאות אלף יהודים בארץ־ישראל. היינו נשארים עם החלטות, מחאות, והתפרצויות רגשניות של אלה הקרויים ההמונים היהודים, וכך מעולם לא היינו משיגים את המעט או את הרב שהשגנו בארץ־ישראל.

מאז ומעולם, המשיך גולדמן, נאבקו שתי אסכולות על הדרך להגשמת הציונות. מחד גיסא, חסידי המדיניות המעשית, שחתרה להשגת יעדים ריאליים בארץ־ישראל – בדרך זו צעדה הציונות במשך עשרים שנה; ומאידך גיסא, האסכולה שהדגישה את ההצלחות בדעת־הקהל, אך הישגיה הממשיים בארץ־ישראל לא היו בעלי ערך. לבסוף דן גולדמן בבעיית סילבר לאור התפקיד המרכזי הצפוי לארצות־הברית בקביעת עתידה של ארץ־ישראל, וטען כי ציוני אמריקה אינם יכולים להרשות שבראשם יעמוד מנהיג השרוי בריב עם מעצבי המדיניות בבית הלבן ובמימשל בוושינגטון.⁵⁸

עד עתה עסקנו בהתבטאויותיהם של נציגי הרוב המתון, חסידי וייז, שגיננו וביקרו את סילבר. אך מה היה על תומכי סילבר וסניגוריו? מיספרם בעליל היה זעום ובראשם עמד כמובן ד"ר עמנואל ניומן. אין ספק שניומן ושאר תומכי סילבר (אליהו סטון, המנהיג הציוני הוותיק מבוסטון, העיתונאי יעקב פישמן והרב אירווינג מילר) היו במצב קשה. ברי היה שסילבר לא שיתף פעולה עם הנהלת ועד החירום ואף הפיר החלטה מפורשת. מטרתם של ניומן וחבריו היתה אם כן למנוע את הדחת סילבר בישיבה שנועדה למחרת, וזאת על־ידי הגשת הצעה לדחיית ההחלטה, תוך תקווה שבינתיים יצטננו הרוחות. ברם תכסיסו של ניומן לא צלח. נשיא הסתדרות ציוני אמריקה ד"ר ישראל גולדשטיין, שסיכמו את הדיון, דחה את הצעת ניומן לדחיית הדיון בנימוק שהדחיה רק תאפשר לתומכי סילבר לנהל מערכה ציבורית, "לפנות לעיתונות ולהכפיש את התנועה

הציונית.⁵⁹ דבריו האחרונים של ד"ר ישראל גולדשטיין המחישו את תחושת הזעם, העלבון והטינה שיצר סילבר, הן בגין חוסר רגישותו לדיעות חבריו להנהגה והן בגין הטקטיקה האקטיביסטית שלו: "ד"ר סילבר התנהג הלילה בצורה כזו ששום חבר של איזושהי קבוצה לא היה מעז להתנהג כך כלפי הנהלת מפלגתו; ולוא היה מתנהג כך, היה נזרק על-ידי מפלגתו." סילבר הסתיר עובדות חיוניות מחבריו בוועד החירום; ויתירה מזו, טען גולדשטיין, סילבר אינו רצוי בבית הלכן – משם מצפים הציונים לעזרה. אומנם, לוא היה המושל הרפובליקני תומאס דיואי יושב בבית הלכן היה טעם בהמשך הנהגתו של סילבר, אך כתנאים הקיימים עליו להתפטר.⁶⁰

לאחר דברי הסיכום של גולדשטיין הוגשה להצבעה הצעת-החלטה מתוקנת, שהצדיקה את התפטרות המחאה של וייז כנגד פעולת סילבר ודרשה את המשך מנהיגותו של וייז. בהצבעה הסופית הצביעו בעד ההחלטה שבעה-עשר איש, ורק ארבעה תומכי סילבר הצביעו נגדה. הרוב המוחץ המחיש את שליטתו של וייז והמתונים בהנהגת ההסתדרות. גורל מנהיגותו הקצרה והסוערת של סילבר נחרץ לשבט. הרוב שאף בעליל להדיחו.⁶¹

ישיבת ההדחה של מליאת ועד החירום התכנסה למחרת, ב־20 בדצמבר 1944, ונמשכה משמונה בערב עד שלוש לפנות בוקר.⁶² באולם נכחו כל ראשי המפלגות הציוניות ואף לא נפקד מקומו של משה פורמנסקי נציג "השומר הצעיר". סיכום הפרוטוקול הצנום והיבש של הישיבה (עמוד ורבע) משקף רק במעט את הדרמה והמתח של התגוששות שני הענקים. מחד גיסא, המאשים, הרב סטיוון וייז הקשיש, בעל ותק של חמישים שנות פעילות ציונית וציבורית, נואם מזהיר, המנהיג היהודי האמריקני המפורסם ביותר בדורו, האהוב ומקובל על כל חבריו והידוע כמקורב לנשיא רוזוולט. לעומתו המנהיג הצעיר יותר, גם הוא רב רפורמי ונואם מזהיר – אך מי שבא מן הפרובינציה הרחוקה, מקליוולנד שבמדינת אוהיו, בעל נטיות רפובליקניות, שהעז לפגוע ביקר מכל – בידדותו ותמיכתו של הנשיא רוזוולט. מראש היה ברור שבישיבה יהיה רוב גדול בעד הדחת סילבר, שהרי מרבית חברי הסתדרות ציוני אמריקה, "הדסה" וחברים משאר המפלגות היו נגדו.

לאחר נאומו סילבר וייז, שנשמעו בדממה מוחלטת, הוגשה הצעת החלטה הקובעת שד"ר סילבר "הפיר את החלטות ועד החירום בכך שעמד על הגשת

59. שם, עמ' 8.

60. שם, עמ' 8.

61. שם, עמ' 8.

62. סיכום פרוטוקול של מליאת ועד החירום מס' 18, 20.12.44.

ההחלטות בקונגרס.⁶³ להצעה זו הוגש תיקון שלפיו תושהה כל פעולה בעניין התפטרות ויז, כל נושאי התפקידים בוועד החירום יתבקשו להתפטר ותוך שבוע תכונס ישיבה מיוחדת לדון באירגון-מחדש של הוועד ובקיום בחירות חדשות. בעוד הדיון מתנהל על ההצעה ותיקונה השונים, קם סילבר, שלא המתין להדחה הפורמלית, הכריז על התפטרותו ועזב את אולם הישיבות. מאבק האקטיביסטים והמתונים נסתיים בנצחון ויז והמתונים.

נצחון ויז הביא למהפך בהנהגת ועד החירום. ויז נבחר ליושב-ראש יחיד, ד"ר חיים גרינברג, מנהיג "פועלי-ציון", נבחר ליושב-ראש הוועדה המרכזת, והרמן שולמן, מתומכיו המובהקים של ויז, נבחר ליושב-ראש הוועדה האדמיניסטרטיבית המצומצמת. אנשי סילבר בסגל המינהלי של הוועד התפטרו והוחלפו בתומכיו ויז. האירגון-מחדש הושלם תוך זמן קצר, ובכך החלה תקופה חדשה, שבה ניתנה בידי המתונים האפשרות לעצב את הפעילות הפוליטית הציונית לפי דרכם.⁶⁴

המשבר החמור בהנהגת ועד החירום עורר תגובות נרגשות בעיתונות ובציבוריות היהודית. ה"דער מארגען זשורנאל" כתב בסוף דצמבר 1944 על נטיה בצמרת הציונית להזמין את דוד בן-גוריון לארצות-הברית לצורך הבהרת האסטרטגיה הציונית. כן דיווח העיתון על מגמה ב"המזרחי" לעזוב את ועד החירום אם תתקבל התפטרות סילבר.⁶⁵ העיתון "דער טאג" שיבח במאמר מערכת את הישגי סילבר, בציניו שעד תחילת מנהיגותו "היה הכל שקט – אולי שקט מדי – בוועד החירום." סילבר הוא שניהל מדיניות תוקפנית ודינמית בעניין החלטת הקונגרס. אכן, טען העיתון, גם ויז וגם סילבר היו חיוניים למאמץ המדיני הציוני, אך ראוי שכל ציוני אמריקני יזכור כי "חלף זמנה של פוליטיקת התחנונים" וכי רק מדיניות אגרסיבית ודינמית תוביל להצלחה. את ביצועה של מדיניות זו יש להפקיד בידי סילבר.⁶⁶ העיתונות היהודית דיווחה על התעוררות ציונים מן השורה ומנהיגים ציוניים במדינות שונות שהביעו אמונם בסילבר ובמדיניותו, ואילו רבים אחרים קראו להחזרת הרמוניה ושלוש-בית למנהיגות. הוויכוח הציבורי התלהט עוד יותר בסוף דצמבר 1944, כאשר פירסם

63. שם, שם. וראה התיאור אצל ניומן עמ' 202 ואילך.

64. פרוטוקול מליאת ועד החירום מס' 19, 28.12.1944, פרוטוקול ישיבת ועד החירום מס' 37, 2.1.1945.

65. Independent Jewish Press Service, 26.12.1944, ארכיון ויז.

66. שם. במיוחד ראוי לציון מאמר התמיכה הנלהב של יעקב ריצ'מן, נשיא המחוז הציוני בדרום פילדלפיה שפורסם ב-31.12.1944 בעיתון "דער טאג". מאמר זה טיפוסני לתמיכה הרבה שבה היה עתיד סילבר לזכות בקרב "עמך" הציוני. תיק מנסון, ארכיון סילבר.

סילבר הודעה לעיתונות ובה מסר את גירסתו להשתלשלות המאורעות שהביאו להתפטרותו ה"סופית" מראשות ועד החירום – התפטרות שנבעה לפי הסברו בעיקר מן המחלוקת שבינו לבין נציגי הסתדרות ציוני אמריקה בוועד-החירום. מאידך גיסא, הודה סילבר על תמיכתם "העקיבה והנאמנה" של "פועלי-ציון", "המזרחי", העיתונות היהודית, "עמך" הציוני וועדי החירום ברחבי ארצות-הברית. לסיום הצהיר סילבר על החלטתו להישאר כחבר מן השורה בוועד החירום ולהמשיך להילחם למען התוכנית הציונית הקלסית, שמטרתה כינון ארץ-ישראל כ"קהילה יהודית-חופשית ודמוקרטית, [ולמען מדיניות] שבה לפחדנות, לפיוס ולדיפלומטיה חשאית לא היא מקום.⁶⁷

הודעת סילבר הבהירה את הקושי שניצב לפניו במאבקו עם וייז והמתונים. הרב מקליוולנד ותומכיו היו במיעוט בהנהגת הסתדרות ציוני אמריקה, הגוף המרכזי והגדול ביותר בציונות האמריקנית, ואף אירגון "הדסה" הגדול והחשוב היה ברובו נגדו. לעומת זאת, הוא שאב את כוחו משתי המפלגות הציוניות הקטנות "פועלי-ציון" ו"המזרחי" ומתמיכה שהיקפה ועומקה עדיין לא היו ברורים בקרב העיתונות היהודית ו"עמך". בעייתו המרכזית היתה איפוא לגבש את מוקדי העוצמה מחוץ להסתדרות ולהופכם למנוף להשתלטות על אירגונו שלו – הסתדרות ציוני אמריקה. זו היתה כמובן משימה לטווח ארוך, שהיתה מעבר להישג ידו של מנהיג יחיד.

במישור הטקטי השתדל סילבר להסיט את מוקד הוויכוח עם וייז והמתונים מן הטיעון הלגליסטי-פורמלי של הפרת משמעת – שבו היתה ידו על התחתונה – להגדרה שונה של המחלוקת, כפי שסילבר ניסחה: (1) מהות הטקטיקה המדינית של ועד החירום – אקטיביזם כנגד שתדלנות; (2) שאלת ההנהגה הציונית ויחסיה עם מימשל רוזוולט.

במבט לאחור אפשר לשאול אם אכן מן ההכרח הוא שמנהיג הפעילות הפוליטית הציונית בארצות-הברית יהא *Persona gratissima* (אדם רצוי ביותר) בבית הלבן. האם הקריטריון לבחירת מנהיג ועד החירום הוא חיצוני – טיב יחסיו עם הבית הלבן והמימשל, או פנימי – כישוריה ההנהגתיים של האישיות והיותה המבטא האותנטי של רגשותיה וצרכיה של הקבוצה שבהנהגתו.

לאחר התפטרות סילבר מהנהגת ועד החירום שוב מילא עמנואל ניומן, הטקטיקן המזוהר, שעוד ב-1939 האיץ בסילבר להתמודד על ההנהגה, תפקיד מרכזי בבית דרכו של הלה. ניומן הבהיר לסילבר שעליו לבחור בין שתי אפשרויות: להודות במפלתו ולהסתלק (אולי סופית) מן הבמה הציונית, או

67. הודעת סילבר לעיתונות, 28.12.1944, תיק מנסון, ארכיון סילבר.

להיאבק על-ידי העברתה של זירת המאבק אל הציבור הציוני ברחבי ארצות-הברית. לאחר ששקל את הצעת ידידו הקרוב החליט סילבר להיענות לאתגר ונתן ברכתו ליסוד בסיס כוח חדש בדמות אירגון מתחרה לוועד החירום שהוקם ב-13 בפברואר 1945.⁶⁸ הוועדה למדיניות אמריקנית ציונית (American Zionist Policy Committee), שנוסדה לכאורה במסגרת הסתדרות ציוני אמריקה, קיבלה תמיכה כספית ניכרת מתומכי סילבר, וזו איפשרה לה לפתח פעילות הסברתית ענפה – מקבילה לפעילות של ועד החירום. פעילות זו הביאה מייד לתגובות נזעמות מצד הנהגת הסתדרות ציוני אמריקה וועד החירום, שתיארו את פרישת סילבר והקמת אירגונו המתחרה כצעד שאינו מבוסס על מחלוקת בעניין עקרונות הטקטיקה הציונית, אלא כמאבק כוח וכניסיון גס ובלתי הוגן לסכל הליכים דמוקרטיים שהעמידו את סילבר בעמדת מיעוט.

בינתיים נסתיימה ועידת יאלטה (7–12 בפברואר 1945), שבה תלו הציונים תקוות מרובות כי תחליט על פתרון פרו-ציוני של שאלת ארץ-ישראל.⁶⁹ התקוות נתבדו וקיתון של צוננין נשפך על ראשי הציונים: וינסטון צ'רצ'יל הודיע בפרלמנט ב-27 בפברואר 1945 כי שאלת ארץ-ישראל תוכרע רק עם סיום המלחמה, ואילו הנשיא רוזוולט הדהים את הציבור היהודי בהודעתו הקצרה והמפתיעה לקונגרס ב-1 במאוס: "על בעיית ערב – המוסלמים – הבעיה היהודית למדתי בשיחתי עם אבן סעוד [ב-14 בפברואר] במשך חמש זקות, יותר משיכולתי ללמוד משניים או שלושה תריסרי מכתבים." זו היתה מכה קשה לתקוות הציונות ובמיוחד לציפיותיהם של וייז והמתונים, שנתלו בשני מנהיגי המדינות האנגלוסכסיות. זו היתה הזדמנות פז לסילבר וחבריו האקטיביסטים להוכיח את צידקת עמדתם הבסיסית ונכונות אזהרותיהם מפני יחוס חשיבות מוגזמת ליחסים עם ראשי מדינות ("אל תבטחו בנדיבים") ולהגנה על שיטתו של סילבר שדגלה בלחץ באמצעות דעת-הקהל. שיטת ה"דיפלומטים", טען סילבר, פשטה את הרגל. מה נותר אפוא לעשות? "האם נגזר עלינו להתקיים על הבטחות שמלויין נדחה שוב ושוב? [...]. הרי חלפו כמעט שש שנים מאז פורסם

68. ניומן, עמ' 203.

69. על הציפיות הציוניות הרבות מוועידת שלושת הגדולים ביאלטה ראה פרוטוקול הוועדה המרכזת של הצ"א, 6.1.1945, עמ' 3; פרוטוקול מליאת ועד החירום מס' 20, 25.1.1945, עמ' 5. על שאלת ארץ-ישראל בוועידת יאלטה ראה: Joseph Heller, "Roosevelt, Stalin and the Palestine Problem at Yalta", *The Wiener Library Bulletin*, N.S., Vol. 30 (1977), pp. 25–35; Amitzur Ilan, "The Conference of Yalta and the Palestine Problem", *The Jerusalem Journal of International Relations*, Vol. 3, No. 1 (Fall 1977), pp. 28–52.

הספר הלבן וכמעט חמש שנים מאז מונה צ'רצ'יל לראש-ממשלה. במשך שנים אלה זרם הדם היהודי כשיטפון, אך שאלת ארץ-ישראל נותרה באותו מצב שצ'מברליין השאירה. "לאור האכזבה מוועידת יאלטה, הכריז סילבר, הדרך היחידה שיש לנקוט היא התנערות מאשליות: "אין זו השעה לחולשה או 'מתינות' זהירה. עתה הגיע הזמן לאומץ מרומם ולחזרה למדיניות מילטנטית נמרצת."⁷⁰

וייז, שנרעש נוכח האכזבה והתדהמה מדברי רוזוולט על פגישתו עם אבן סעוד, אץ לבקש פגישה עם הנשיא. וייז ידע היטב שנצחונו על סילבר וגורל מעמדו שלו הועמדו בסימן-שאלה – שהרי הם היו מבוססים במידה רבה על קשריו עם הנשיא. ואכן עלה בידו להיפגש עם רוזוולט ב-16 במארס 1945; פרטי הפגישה, שבה השתתף גם הרמן שולמן, אינם ידועים, אך שני המנהיגים הציוניים יצאו מעודדים מפני שרוזוולט הסכים לחתום את שמו על טיוטת הצהרה קצרה שבה אישר מחדש את הצהרתו הפרו-ציונית מאוקטובר 1944.⁷¹ ברם, הישג תעמולתי זה של וייז לא החליש כהוא-זה את מיתקפת-הנגד של סילבר ותומכיו. הצהרותיו ונאומיו של סילבר היו מלאכת-מחשבת של קיצור, בהירות וחדות, כשהמוטיבים המרכזיים מעוגנים באימי השואה, בהפקרתם של היהודים ובהתעלמות מהבטחות, ובעיקר – בציפיה המשיחית היהודית לתחיית הריבונות היהודית בארץ-ישראל. מוטיבים אלה, בנוסף לכושר הנאום המזהיר והמסעיר של סילבר, נגעו בנימות היהודיות העמוקות ביותר ועוררו תגובות נלהבות בין המוני היהודים. כך למשל, כאשר נערכה ב-29 באפריל 1945 אסיפת ענק ציונית באיצטדיון לואיסון בניו-יורק, שבה השתתפו אלפי יהודים, זכה סילבר לתשואות ממושכות ונלהבות.⁷² כשרון הנאום של סילבר, תקיפותו והמילטנטיות שלו, בנוסף ליכולתו האירגונית המעולה, הפכו במהרה את קבוצתו לכוח ציוני שווייז והמתונים לא יכלו להתעלם ממנו.

בו בזמן היה וייז נתון ללחצים ישירים למען אחיו הקרע עם סילבר. וייצמן הבריך לווייז מארץ-ישראל⁷³ (מיברק נפרד נשלח לסילבר) והפציר בו ליישב את המחלוקת בוועד החירום. וייז, שחשד כי מאיר וייסגל הוא שעורר את וייצמן לשיגור המיברק (שלדעת וייז נכתב "ללא תחושת שכנוע"), הסתיר את

70. הודעת סילבר לעיתונות מטעם אירגונו החדש – American Zionist Policy Committee – 5.3.1945; על המבוכה והתיסכול בקרב הנהגת הסתדרות ציוני אמריקה לאחר הודעת רוזוולט, ראה פרוטוקול הוועדה המרכזת של הצ"א, 6.3.1945, עמ' 8-9.

71. תצלום חתימת רוזוולט על טיוטת ההצהרה, ראה גנין, עמ' 40.

72. פרוטוקול הנהלת "הדסה", 2.5.1945, עמ' 4 (ארכיון הדסה, ניו-יורק).

73. מיברק וייצמן אל וייז, 22.2.1945, ארכיון וייז.

דבר קיומו מחבריו להנהגת ועד החירום, מנהיגי "פועלי-ציון" חיים גרינברג, לואי סיגל ודוד ורטהיים, ואף מנהיגי "המזרחי", בחששו שאם יודע להם דבר קיומו, תתחדש ה"יבבה" בעניין השכנת שלום בוועד החירום. ויזו הציע למקורביו לענות לוויצמן: "המיברק נתקבל [...] אני מוכן תמיד לעבוד בשיתוף-פעולה עם כל ציוני המסכים לקבל משמעת דמוקרטית. חשוב יותר לא להרגיז את ממשלתי מאשר לרכוש מחדש סוטים בלתי-מושמצים ופורצי גדר ההליכים הדמוקרטיים."⁷⁴ ויזו נשאר אפוא איתן בדעתו, אך הלהצים עליו ועל הנהגת הסתדרות ציוני אמריקה לא פסקו. ויזו המשיך לקבל מכתבים מכל רחבי ארצות-הברית שדרשו לאחות את הקרע, ונוסף על כך שלחו 146 ציונים מיברק להנהגת ההסתדרות ולוועד החירום, שקרא לאיחוד השורות וביקש את החזרת סילבר להנהגה פעילה של ועד החירום.⁷⁵ גם וייצמן לא שקט: הוא הבריק ללואי ליפסקי, המנהיג הציוני הוותיק, וביקשו לתווך ולהשלים בין שני המחנות.⁷⁶

בתגובה על לחצים אלה הקימה הנהלת הסתדרות ציוני אמריקה ב-1 באפריל 1945 ועדת פיוס שתבדוק את האפשרויות לישוב המחלוקת בין ויזו לסילבר – אם כי ההנהלה גמרה אומר לדחות על הסף כל הצעה שתתפרש כחוסר אמון בהנהגת ויזו. ליושב-ראש הוועדה נבחר נשיא ההסתדרות לשעבר, השופט לואיס לוונטל, איש פילדלפיה, ועם חבריה נמנו: דניאל פריש מאינדיאנאפוליס; לואי ליפסקי מניו-יורק; עזרא שפירא מקליולנד ודיואי ד. סטון מבוסטון.⁷⁷

פעולותיה של ועדת הפיוס התנהלו בעצלתיים, מפני שמעשה הרכבתה וישיבו תיה חלו בזמן שהפעילות הציונית מוקדה בוועידת סאן-פרנסיסקו (25 באפריל – 26 ביוני 1945). עם זאת לא נחלש הלחץ הציוני הפנימי על ויזו והנהגתו. בראשית יוני שלח נשיא "המזרחי" באמריקה, ליאון גלמן, מכתב אולטימטיבי לוויזו, שבו הכריז כי למרות העניין הרב שמעוררת ועידת סאן-פרנסיסקו, אין בכך כדי להסתיר את מצבה הפוליטי החמור של התנועה. מכתב זה היווה כתב-האשמה חריף נגד ויזו והנהגתו, שפירט את מחדלי ההנהגה: הצעת-ההחלטה בקונגרס לא הוגשה מחדש; המגמות האנטי-ציוניות במחלקת-המדינה לא גוננו; לא נעשה ניסיון של עימות עם המימשל באמצעות דעת-הקהל; והיתה הסתמכות רבה מדי על הבטחות פרטיות ופומביות של מדינאים יחידים. לפיכך תבע נשיא "המזרחי" שוועד החירום יאורגן מחדש (היינו, סילבר יוחזר

74. ויזו אל הרמן שולמן, 23.2.1945, ארכיון ויזו.

75. פרוטוקול ישיבת הוועדה המרכזת של הצ"א, 1.4.1945, עמ' 6.

76. שם, שם.

77. סיכום הדיון של הוועדה המרכזת של הצ"א, 1.4.1945, ברשות המחבר.

להנהגה) תוך שבועיים.⁷⁸ תביעה זו נדחתה פה-אחד על-ידי ועד החירום, אך בכך לא תמו הלחצים על וייז ומחנה המתונים.

ב-15 ביוני 1945, ימים ספורים לאחר שיגור האולטימטום של "המזרחי", הונחתה מכה קשה על מחנה המתונים, כאשר חיים גרינברג, האידיאולוג הנערץ של "פועלי-ציון" באמריקה ויושב-ראש הוועדה המרכזת של ועד החירום, הודיע על התפטרותו המיידית בנימוק "שהפילוג העמוק בשורותינו והאופן שבו הוא בא לידי ביטוי ציבורי עלולים ללא ספק לחתור תחת מה שנותר מן היוקרה או המוניטין של מנהיגותנו."⁷⁹ סתם חיים גרינברג ולא פירש אם צעדו נגרם רק כיוון שנפגע מאי-תמיכתם של מרבית חברי תנועתו בעמדתו המתונה, או שגם הוא הגיע למסקנה שלאחר שישה חודשים של שלטון המתונים לא יכלה ההנהגה להצביע על הישג כלשהו, או שמא נקעה נפשו של מנהיג אציל-נפש זה מן הפולמוס והמחלוקות האישיות שנדרדרו לעיתים להתקפות אישיות. יהא אשר יהא ההסבר, ברי שהתפטרות חיים גרינברג (שנדחתה פה-אחד על-ידי ועד החירום) הבהירה להנהגת הסתדרות ציוני אמריקה ולוועדת הפיוס שמעמד המתונים מתערער ושעליה לסיים את עבודתה במהירות.

ואומנם, בסוף יוני 1945 הגישה סוף-סוף ועדת הפיוס את המלצותיה להנהגת הסתדרות ציוני אמריקה; היא קיבלה את תביעתו הבסיסית של סילבר לאירגון-מחדש של ועד החירום, שמשמעותו המעשית היתה – שובו לעמדת הנהגה בלתי-מעוררת. אומנם, שוב נקבעו סילבר ווייז כיושב-ראש משותף פים, אך סילבר נבחר לעמוד בראש הוועדה המרכזת – הגוף הביצועי המכריע. נוסף לכך נקבע שעמנואל ניומן ולואי ליפסקי יצורפו לוועדה המרכזת.⁸⁰ וייז, שבאמצע יוני סיפר במכתב פרטי כי החליט שלא לתת יד להסכם שיציע ד"ר סילבר אם הלה יעמוד על כך שהשלטון יתרכז למעשה בידיו,⁸¹ נאלץ לבסוף להיכנע, כשבתור סוכריה משמש ההסדר שלפיו נקבעו שלושה סגני יושבי-ראש, נציגי "פועלי-ציון" (חיים גרינברג), "המזרחי" (ליאון גלמן), והסתדרות ציוני אמריקה (הרמן שולמן) – האחרון, מתומכיו המובהקים של וייז.

ב-16 ביולי 1945 פירסם ועד החירום הודעה לעיתונות על האירגון-מחדש, שבישרה כי אבא הלל סילבר נקרא לחזור לכס ההנהגה.⁸² עימו חזרו עוזריו

78. פרוטוקול ועד החירום מס' 52, 11.6.1945, עמ' 4-5.
79. חיים גרינברג אל וייז, 15.6.1945, נספח לפרוטוקול ועד החירום מס' 53, 19.6.1945; וראה גם פרוטוקול הוועדה הפוליטית של מרכז מפא"י, 13.7.1945, עמ' 17-18, תיק 26/45, בית ברל, ארכיון מפלגת העבודה.

80. פרוטוקול הוועדה המרכזת של הצ"א, 24.6.1945, עמ' 2-6.

81. וייז אל שלמה גולדמן, 14.6.1945, ארכיון וייז.

82. הודעת ועד החירום לעיתונות על האירגון-מחדש של הוועד, 16.7.1945, מיסמכי רוברט סולד,

הראשיים לתפקידיהם הקודמים. יום לאחר מכן שלחה "הוועדה למדיניות אמריקנית ציונית" חוזר מלא סיפוק לחברי האירגון: "השגנו את אחת ממטרותינו הראשיות. ד"ר אבא הלל סילבר נקרא לחזור לכס המנהיגות, ועד החירום אורגן באופן שיבטיח את ביצועה הבלתי־מופרע של תוכנית ציונית מיליטנטית." החוזר גם חלק שבחים לעמנואל ניומן "הדובר המזהיר של התוכנית הציונית המקסימליסטית, אשר הישרה עלינו מרוחו והדריכנו במשך החודשים הקשים שעברו."⁸³ אכן, יותר מכל היה זה הישגו של עמנואל ניומן, הטקטיקאי המעולה ואשף המטבח הפוליטי, שניווט בהצלחה את ספינת סילבר והמחנה האקטיביסטי לחוף מיבטחים ולעמדת הנהגה מרכזית במאבק המדיני של הציונות האמריקנית למען הקמת המדינה היהודית.

המחלוקת בין האקטיביסטים והמתונים בהנהגת ציוני אמריקה נתמקדה בשתי בעיות שלובות: שאלת הנהגה ושאלת הטקטיקה של המאבק המדיני. החיפוש אחר הנהגה יעילה וחזקה בארצות־הברית הואץ ככל שהחריף מצבה המדיני של התנועה הציונית בגלל מדיניות "הספר הלבן", ככל שרבו כשלונותיו של המאמץ הציוני בשאלת הקמת היחידות היהודיות בצבא הבריטי, וככל שוועד החירום בארצות־הברית המשיך לדשדש במי אפסיים מבלי לרשום לזכותו הישג ממש. כל אלה, בנוסף לידיעות הבלתי־פוסקות על מכונת הרצח הנאצית, שהמשיכה להשמיד יהודים באין מפריע, חידדו והחריפו את הפולמוס הלאטנטי בשאלת תיפקודה של הנהגה הציונית והטקטיקה הרצויה במאבק המדיני.

ראשי הנהגה הציונית בארצות־הברית באו בדרך־כלל משורות הסתדרות ציוני אמריקה, האירגון הציוני המרכזי, שנשיאו התחלף מדי שנתיים. אך בנוסף לנשיאים אלה (שמישקלם האישי והסמכותי לא היה אחיד), פעלו בקביעות שתי דמויות־מפתח בעלות השפעה וסמכות גדולות. המנהיגים מבפנים – השופט לווי בראנדייס והרב סטיוון וייז, והמנהיגים מבחוץ – נשיא ההסתדרות הציונית העולמית חיים וייצמן, שבילה חלק ניכר משנות המלחמה בארצות־הברית, ויושב־ראש הנהלת הסוכנות בירושלים, דוד בן־גוריון, שגם הוא עשה תקופות ממושכות בארצות־הברית. וכך נעו בעת ובעונה אחת מיספר

א"צ-נ"י.

83. חוזר "הוועדה למדיניות אמריקנית ציונית" אל חברי המועצה הלאומית של האירגון, 17.7.1945, תיק מסנן, ארכיון סילבר.

כוכבים, מקומיים וזרים, במערכת האמריקנית. לאחר מות בראנדייס ב־1941 נשארו הדמויות המרכזיות: סטיוון וייז שחבש מספר כתררים לראשו, חיים וייצמן בעל היוקרה והסמכות העצומה, כשביניהם מתרוצץ בן־גוריון המחוּספס, התוסס והלהט, שאינו מוצא מקומו בזירה האמריקנית ואשר נכשל בנסיונו להביא להדחת וייצמן. מצב זה של אנדרלמוסיה מנהיגותית נמשך ארבע שנים (מקיץ 1939 ועד קיץ 1943), שהיו, כאמור, שנים נוראות, שבהן הומחשה הקביעה של רוטטוב ש"הצורך במנהיגות קיים באופן יחסי למצוקת חסידיה".⁸⁴ המצוקה היהודית והציונית־אמריקנית, שהתבטאה בכשלון נסיונו של וייז להפית רוח־חיים בוועד החירום, הביאה לבחירת אבא הלל סילבר על־ידי חיים וייצמן. בחירה זו המחישה את אי־יכולתה של הציונות האמריקנית (ובראש וראשונה הסתדרות ציוני אמריקה) להתמודד עם כשלון מנהיגותו של וייז ולהצמיח באופן עצמאי מנהיגות חדשה. יתירה מזו, החלטת וייז, בעת עליית סילבר בקיץ 1943, להישאר בתפקיד יושב־ראש עמית של ועד החירום – החלטה בעלת השלכות שליליות מפליגות על המאמץ המדיני הציוני, המחישה בעליל את חוסר נכונותה של המנהיגות המתונה והוותיקה לוותר על השפעתה ומקומה.

המצוקה הנוראה של העם היהודי והציונות במלחמת־העולם השניה הביאו גם לעיסוק בלתי־פוסק בשאלת האסטרטגיה והטקטיקה הציונית בארצות־הברית. בהנהגה הציונית האמריקנית שררה מידה רבה של הסכמה שהיעד המרכזי של המאבק המדיני הוא השעיית תקנות הספר הלבן או ביטולן, ואילו לגבי האסטרטגיה היה מקובל עליה שהיא תתמצה במאמץ שיביא להפעלת מלוא כובד משקלו של הנשיא רוזוולט ומימשלו על וייטהול במטרה להניע את ממשלת בריטניה לשנות את מדיניותה בארץ־ישראל.⁸⁵ מאז קבלת תוכנית בילטמור במאי 1942, ובמיוחד מאז אימוצה בוועידת יהודי אמריקה בקיץ 1943, נתעוררה שאלה נוספת: האם שואפת התנועה הציונית לכרוך את המאבק בספר הלבן בתביעה לקהיליה יהודית – ובכך להסתכן בפילוג ביהדות אמריקה, שהרי הוועד היהודי אמריקני התנגד בעוז לרעיון המדינה היהודית.⁸⁶ התייחסותו של סילבר – כבר בראשית מנהיגותו – לתביעה למדינה יהודית לא היתה מקרית. היא הצביעה בעליל על ראשית תפיסתו המקסימליסטית, שעוד תידון להלן. ברם,

84. Dunkwart A. Rustow (ed.), *Philosophers and Kings: Studies in Leadership*, New York 1970, p. 21

85. פרוטוקול מליאת ועד החירום מס' 20, 3.4.1944, עמ' 3.

86. ראה דברי סילבר, פרוטוקול ועד החירום מס' 6, 29.11.1943, עמ' 4.

במחנה המתונים לא היו שותפים רבים לתפיסה זו ומנהיגים בולטים כסטיוון ויז ונחום גולדמן אף התנגדו לה בחריפות.

אך המחלוקת האמיתית בין האקטיביסטים והמתונים לא נתמקדה בקשר שבין המאבק בספר הלבן והתביעה למדינה יהודית, ואף לא בשאלת האסטרטגיה המדינית. הפולמוס האמיתי געש במישור הטקטי: כיצד להשפיע על הנשיא רוזוולט ומימשלו – במיוחד בעיצומה של המלחמה בצורר הנאצי – שיפעילו לחץ על הבריטים למען ייענו לתביעות הציוניות לביטולה, או לפחות מיתונה, של מדיניות הספר הלבן, ולהקמת מדינה יהודית לאחר המלחמה.

בספרות הפולמוס הענפה שפורסמה בתקופת העימותים בין סילבר וויז ומחנותיהם הוגדר המאבק כפי אנשי סילבר כמחלוקת בין אקטיביסטים לשתדלנות או כעימות בין "ציונות אגרסיבית" ל"מדיניות האור הירוק" (מהבית הלבן). נשאלת השאלה האם אין בהגדרה רווחת זו משום פשטנות יתר, היאה לפולמוס לווהט אך אינה עומדת במבחן הביקורת. שהרי מהי שתדלנות? בשימוש הרווח נתפס מושג זה לשלילה ולכוזב כ"היפוכה של מדיניות ראווה לשמה", כשיטת פעולה הננקטת על-ידי נציגי עם חלש "המחזרים על פתחי שרים ונדיבים ומדברים תחנונים ומשתדלים להשיג רווח והצלחה על-ידי בקשת רחמים [...]".⁸⁷ עלינו לברר איפוא אם שיטת הפעולה של סטיוון ויז אכן נכללת בקטגוריה זו של "שתדלנות", והרי מן המפורסמות הוא שסטיוון ויז נודע כיהודי גא, עתיר ניסיון במאבקים ציבוריים חריפים במימסד היהודי והאמריקני ובהפעלת המונים למען מטרות יהודיות וציוניות, שאף לא נרתע מעימות ציבורי חריף בתחילת שנות השלושים עם פראנקלין דלנו רוזוולט, מושל מדינת ניו-יורק. בדרך-כלל לא היה ויז מן המתרפסים ומבקשי התחנונים (אם כי ביחסיו עם הנשיא רוזוולט בשנות הארבעים קיימים חריגים בולטים לקביעה זו). ניתן איפוא לדייק ולומר שויז לא היה שתדלן במוכח המקובל של המונח. דרכו בתקופה הנידונה (כדרכו של וייצמן) דגלה בשיטת הדיפלומטיה האישית, שהבינה אומנם היטב את חשיבותה של דעת-הקהל, אך ניסתה להתמודד עם דילמה בסיסית קשה: כיצד לרכוש את אהדת הנשיא רוזוולט ותמיכתו ולמנוע את דעיכתה על אף היעדר קלפי מיקוח ציוניים ולמרות העוינות של זרועות המימשל – מחלקת-המדינה והמימסד הצבאי. ויז (ווייצמן) הבינו היטב שבמיב-

87. אליעזר שטיינמן, "שמונה פרקים במדיניות", אחדות העבודה, קובץ מפא"י לזכר חיים ארלוזורוב, תל-אביב אלול תש"ג, עמ' 91; למאמר פולמוס חריף כנגד סילבר וכנגד הצגתו את המאבק כמחלוקת בין אקטיביסטים לשתדלנים, ראה שלמה גראדזענסקי "יד"ר סילווער און זיין 'מילטאנטים', אידישער קעמפער, 6.4.1945 (להלן: גראדזענסקי) עמ' 4-7.

נה השלטוני האמריקני מסוגלים רק הנשיא והבית הלבן לנטרל עוינות זו. ויזו האמין שמגע אישי ממושך עם הנשיא והענקת תמיכה פוליטית בלתי-מותנית ובלתי-מסוייגת בבחירתו מחדש, בנוסף על התביעה לעשיית צדק לעם היהודי בעקבות השואה ומתן אמון בהרגשת היושר הבסיסית של רוזוולט, יצרו אצלו את המחוייבות האנושית והפוליטית שיתורגמו לצעדים פרו-ציוניים מצד הבית הלבן. שיטת פעולה זו דגלה אפוא בעיקר בשיטת הגזר. היא הדגישה רכישת privileged access לנשיא,⁸⁸ והתבצעה על-ידי קיום מיספר מירבי של פגישות בין ויזו לבין הנשיא ומקורביו היהודיים בבית הלבן ובווישינגטון.

אבא הלל סילבר ועמנואל ניומן פיתחו בהדרגה נקודת-מוצא שונה וחדשנית. הם החלו לתפוש את הפעילות המדינית הציונית כפעילות נורמלית של קבוצת-לחץ אמריקנית, המשתמשת כלפי הפוליטיקאים בשיטת השוט והגזר. בניגוד לויזו ולמתונים, סירבו סילבר וניומן לפעול במסגרת המסורתית של דיפלומטיה אישית והחלו לפתח בהדרגה כללי מישחק דרך פוליטי חדשנית, המבוססת על יצירת כוח פוליטי וניצולו. שיטה זו אכן ניתן לכנותה אקטיביס-טית ותוקפנית.

בטקטיקה האקטיביסטית של סילבר וניומן ניתן להבחין בשבעה יסודות:

- א. אמונה בסיסית בחשיבות הפעלתם של המונים (בעצרות מחאה, מיפגמים ותהלוכות);
- ב. שימת דגש על רכישת דעת-הקהל והקונגרס כבעלי-ברית מרכזיים;
- ג. באמצעותם של הללו – הפעלת לחץ מתמיד על הנשיא והמימשל, תוך נכונות להיתפס כמיטרד שאומנם אינו נעים אך מחייב התחשבות; ד. הינתקות מן הזיקה המסורתית למפלגה הדמוקרטית ויצירת חופש תמרון בין שתי המפלגות הגדולות לשם הגדלת כושר המיקוח הציוני; ה. נכונות להשמעת ביקורת פומבית על הנשיא והדגשת התפיסה "אל תבטחו בנדיבים"; ו. טיפוח ה"קול היהודי" כ-bloc voting, כשוט לדרבון הבית הלבן, כשהקריטריון להצבעה היהודית הוא יחס הבית הלבן והמימשל לתביעות הציוניות; ז. ואילו במישור הציבוריות היהודית באמריקה; חוסר נכונות להתפשר עם הלא-ציונים (בעיקר הוועד היהודי האמריקני), ובמקום זאת – יצירת מאמץ מכוון לערעור השפעתם בציבוריות היהודית והאמריקנית.

מובן שלא כל היסודות בטקטיקה האקטיביסטית היו חדשים. בתולדותיה של יהדות ארצות-הברית וציונותה ידועים מיספר מקרים של הפעלת המונים ופניה

88. David B. Truman, *The Governmental Process*, 2nd edition, New-York 1971, p. 399. שיטת הפעולה של ניסיון לשכנע את מקורביו היהודים של רוזוולט מודגמת היטב בדיון-וחשבון המפורט של דב יוסף להנהלת הסוכנות על נסיעתו לארצות-הברית, פרוטוקול הנהלת הסוכנות היהודית מס' 28, 4.2.1945, כרך 40/2, אצ"מ.

אל דעת־הקהל והקונגרס כאמצעי לחץ על הנשיא והבית הלבן.⁸⁹ ברם, עד עליית סילבר לא נעשה מעולם ניסיון שיטתי, רצוף וממושך לגיבוש קונספציה אקטיביסטית כוללת ויישומה והפעלתה במשך שנים רבות, וכל זאת תוך השגת אמצעים כספיים ואירגוניים מרשימים. חידושם של סילבר ונימון בתחום הטקטיקה הפוליטית הציונית היה איפוא משולש: רעיוני, הנהגתי ואירגוני. שילובם ויישומם אכן הביא ליצירת הלובי הציוני בארצות־הברית, שרבים רואים בו את הלובי היעיל והנמרץ ביותר בתולדותיה.

בשנים 1943–1945 נתקלה הטקטיקה האקטיביסטית בהתנגדות מרובה דווקא בהסתדרות ציוני אמריקה, תנועתם של סילבר ונימון, ואף ב"הדסה", אירגון הנשים החשוב ורבי־ההשפעה. רק מיעוט מאנשי ההסתדרות ו"הדסה" תמכו בה, ואילו שתי התנועות הציוניות הקטנות יותר – "המזרחי" ו"פועלי־ציון" – הפגינו מידה רבה של תמיכה בקו של סילבר. התפלגות זו של התנגדות ותמיכה במחנה הציוני אינה מיקרית. היא שיקפה את הקשיים הפסיכולוגיים והרגשיים של ציונים רבים להסתגל לחדשנותה ולתעוזה של הדרך האקטיביסטית, ובעיקר לנכונותו של סילבר לצאת בפומבי כנגד הנשיא רוזוולט ומימשלו בעצם ימי המלחמה.

התרסתו הפומבית של סילבר כנגד הנשיא רוזוולט היתה מעוגנת בתפיסתו ההרצליינית הקלסית, שייחדה אותו ממרבית המנהיגים הציוניים בארצות־הברית. סילבר חזר וטען שהציונות אינה תנועה פילנטרופית הבאה לפתור את בעיית הפליטים היהודים ולמצוא להם מקום מקלט בארץ־ישראל: "הציונות מנסה לפתור את בעיית הפליטים היהודיים לא על־ידי מציאת מקומות מקלט חדשים או הזדמנויות להגירה במקום זה או אחר – אלא על־ידי טיפול שורש בעובדת הגלות עצמה." (ההדגשה במקור). סילבר חזר וטען כי הפתרון לחוסר המולדת היהודי יימצא בהקמת מדינה יהודית – "היעדר המולדת הלאומית הינו הבעיה. תחיה לאומית הינה הפתרון."⁹⁰ בלהטו המשיחי ובהטפתו הבלתי־נלאית

89. Naomi W. Cohen, "Pioneers of American Jewish Defense", *American Jewish Archives* (November 1977), pp. 116–150; Bertram W. Korn, *The American Reaction to the Mortara Case*, Cincinnati 1957. בתקופת מלחמת־העולם הראשונה ולאחריה, בעת המאבק למען השגת תמיכת הנשיא וילסון והקונגרס בהצהרת בלפור התפתחה ונשתכללה דרך הפעולה הפוליטית הציונית, שהגיעה לשיאה בהחלטת הקונגרס משנת 1922 בזכות הצהרת בלפור, ראה: Herbert Parzen, "Brandeis and the Balfour Declaration", *Herzl Yearbook*, V (1963), pp. 309–350; Irwin Oder, "American Zionism and the Congressional Resolution of 1922 on Palestine", *Publications of the American Jewish Historical Society* (1955), pp. 35–47.

90. Abba Hillel Silver, *Vision and Victory, A Collection of Addresses*, New York 1949.

למדינה יהודית דמה סילבר לדוד בן-גוריון. בעיני שניהם (בניגוד לווייצמן) תוכנית בילטמור לא היתה עוד נוסחה פוליטית, אחת מני רבות, אלא תוכנית ריאלי, ששניהם האמינו בסיכויי הגשמתה.

מתפיסה הרצליינית פונדמנטליסטית זו נגזרה גם עמדתו המקסימליסטית של סילבר בעניין ארץ-ישראל, שהדגישה את הקשר ההיסטורי האמיץ בין העם היהודי והארץ, אי-נכונותו להתפשר עם אירגונים יהודים לא-ציוניים והתנגדותו הנחרצת לחלוקת ארץ-ישראל:

עלינו להמשיך ולדרוש [...] את כל ארץ-ישראל כקהילה יהודית. שום נוסחה אחרת, שום פתרון אחר, שום פשרה מחוכמת! זוהי דרישתנו. האם היא צודקת? אם כן, הבה נעמוד עליה. וכאשר אנו מדברים על ארץ-ישראל כקהילה יהודית, הרי שאנו מתכוונים בדיוק למה שאנו אומרים: כל ארץ-ישראל, לא חלק או קטע ממנה.⁹¹

אין פלא איפוא שסילבר נודע, מאז ראשית שנות הארבעים, כ"קיצוני" ו"דוקטרינרי" – כינויים שדבקו בו במשך כל שנות הנהגתו ועד להקמתה של מדינת ישראל.

שאלה נוספת היא: האם תפיסתו ההרצליינית הפונדמנטליסטית של סילבר חלה גם לגבי ארצות-הברית. האם גם ארצות-הברית נתפסה על-ידו בשנות הארבעים כגלות? ואכן, במאי 1944, כאשר ממדי השואה והיקפה נתבררו יותר ויותר וכאשר האנטישמיות בארצות-הברית הגיעה לשיאה, העז סילבר לטעון בנאום בפני הוועידה הארצית של העובדים הסוציאליים היהודים (גוף שלא נודע באהדתו לציונות), שמלחמת-העולם השניה אכן יצרה מצב חדש בחייהם של יהודי אמריקה, והללו חייבים להכיר בעובדה זו. האנטישמיות בצורתה האירר-פית קנתה לה שביטה ומאחזים גם בארצות-הברית. אין זאת אומרת "שאמריקה עלולה להיהפך לפאשיסטית",⁹² אבל פאשיסטים רבים ימשיכו להתקיים ולפעול בה גם לאחר המלחמה. מנקודת-מוצא זו, טען סילבר בנאומו, על יהודי אמריקה להבין שמלחמת-העולם השניה הפכה את אמריקה לגלות ככל הגלויות ושדגם

(להלן: סילבר), pp. 51–52; נאום סילבר בוועידת הסתדרות הסתדרות ציוני אמריקה באטלנטיק סיטי, 15.10.1944, סילבר, עמ' 71. ביטוי בהיר נוסף לתפיסתו ההרצליינית של סילבר מצוי בפרוטוקול מליאת ועד החירום מס' 9, 1.5.1944, עמ' 6: "אנו מותקפים לא מפני שאנו רוצים שיהודים יעלו לארץ-ישראל אלא מפני שאנו מטיפים למדינה יהודית. אנו הזנחנו את ההיבט המדיני של תנועתנו. אפילו היססנו להשתמש במונח 'מדינה'."

91. בנאום מיום 15.10.1944 (סילבר, עמ' 71).

92. נאום סילבר ב-17.5.1944, שם, עמ' 212.

החיים היהודי יהא חייב להשתנות. על יהודי אמריקה יהא מעתה לפעול "במודע ולכוון עצמם כיהודים בסביבה בלתי-יהודית ובאופן ריאליסטי לעמוד נוכח ההשלכות של מצבם כקבוצת מיעוט." ⁹³ (ההדגשה שלי). וכאן אף חידד סילבר את טיעונו: "חיינו כיהודים אמריקנים יתנהלו מעתה על-פי הדגם של שנות אלפיים בתפוצות [סילבר משתמש במונח Diaspora, ולא Exile]. במשך זמן-מה סברנו שאנו שונים, אך אמריקה עצמה נעשתה פחות שונה." ⁹⁴ מקביעה זו השתמעה לא רק תחזית לגבי סיכויי התמדתה של האנטישמיות בארצות-הברית על צורתיה השונות, אלא היא גם עשויה להסביר את מקורות הטקטיקה האקטיביסטית של סילבר ואף זורה אור על פשר תמיכת "המזרחי" ורבים מ"פועלי-ציון" בסילבר, שהרי גם הם היו שותפים לתפישתו את אמריקה כ"גלות" – מבחינת מעמדם של היהודים כקבוצת מיעוט מסורתית. מבחינה רעיונית היתה כאן תפיסה חדשנית ונועזת, כי למעשה קרא סילבר ליצירת פוליטיקה אתנית יהודית, שנקודת-המוצא שלה היא האינטרס הציוני.

ברם, כידוע, לא תמיד נודע סילבר כאקטיביסט. דווקא בקונגרס הציוני הכ"א שהתכנס בז'נבה ערב מלחמת-העולם השניה הגן אבא הלל סילבר בצורה נמרצת על וייצמן ומדיניותו, וטען כי יש להימנע ממעשים העלולים להביא לידי התנגשות קשה ומיידית עם ממשלת המנדט. יתירה מזו, סילבר סבר שיש "סיכויים לביטולו הגמור" של הספר הלבן, והוא חזר והתריע נגד התביעה לפעולות אלימות נגד הבריטים, שאותן הגדיר כ"מעשי התנגדות נואשים." הוא אף הרחיק לכת ועורר סערה רבתי בקונגרס כאשר הביע פקפוקים לגבי ההעפלה, מפני שלדעתו עדיין לא הוכשרו התנאים ל"שיטות מהפכניות" כאלה. ⁹⁵

ביקורתו של סילבר על ההעפלה גררה תגובות חריפות. ברל כצנלסון כינה את דברי סילבר "זריקת אבן בפליטים שלנו שעל-פני הימים, וסכין בגב המדיניות הציונית." ⁹⁶ ואילו משה שרתוק הטיף לסילבר מוסר על גישתו החששנית והמתונה. ⁹⁷ הפרדוקס היה איפוא שערב מלחמת-העולם השניה

93. שם, עמ' 211.

94. שם, עמ' 212. לבעיית הערכתם העצמית של יהודי אמריקה ותפיסתם את אמריקה כ"גלות" – או כמציאות חדשה – נדרש ב. הלפרן בספרו: *The American Jew*, New York, 1956. במיוחד עמ' 46 ועמ' 97 ואילך. ראה גם רוטנשטרייך, עיונים בציונות בזמן הזה, ירושלים תש"ל, עמ' 11–29.

95. ד"ר-חשבוני סטנוגרפי, הקונגרס הציוני הכ"א (אוגוסט 1939), ירושלים (ללא תאריך), עמ' 135.

96. שם, עמ' 149.

97. שם, עמ' 173.

ובראשית שנות הארבעים נודע סילבר כווייצמניסט וכמתון, בעוד שלווייז יצא שם, מאז ראשית שנות השלושים, כמבקר חריף של וייצמן, כתומך בז'בוטינסקי וכאקטיביסט בפעולתו הציבורית בארצות-הברית. ככל שהחריף הפולמוס בין האקטיביסטים והמתונים כן הרבו מבקרי סילבר ואויביו להזכיר לו את ביקורתו על ההעפלה ועמדתו המתונה כלפי בריטניה.⁹⁸

מתי נתחוללה התמורה הקיצונית בעמדות סילבר? ומה היו הגורמים שהפכוהו מווייצמניסט מתון למנהיג הזרם האקטיביסטי, לבעל גישה אוהדת לפעולות האצ"ל בארץ-ישראל, לבעל קשרים טובים עם הנהגתו ומאוחר יותר אף כמתווך בין האצ"ל ו"ההגנה"?⁹⁹ ככל הנראה היתה כאן התפתחות איטית והדרגתית, שבמהלכה ניתן לאבחן מיספר גורמים שהביאו לשינוי עמדותיו ביחסו לבריטניה, בשאלת הטקטיקה הפוליטית וביחסו לנשיא רוזוולט ומימשלו. יש להניח שהשינוי שחל בעמדותיו של סילבר נעוץ במידה רבה בהשפעתו של עמנואל ניומן. כפי שראינו, מילא ניומן תפקיד מרכזי (לצד וייצמן ווייסגל) במהלכים שהביאו לכניסת סילבר להנהלת המועצה הציונית לשעת חירום ב-1943. אך ניומן היה לא רק ידיד ובעל-ברית אלא מנהיג פוליטי בזכות עצמו, שנון וחרף, מנוסה במאבקים ציוניים וטקטיקן מעולה. אם כי השתייך להסתדרות ציוני אמריקה, נמנה עם מעריצי ז'בוטינסקי, ראה עצמו כציוני הרצלייני, ובעת שהותו הממושכת בארץ-ישראל בשנות השלושים, כחבר האקזקוטיבה הירושלמית מטעם הציונים הכלליים, היה ממוזמני ישיבת היסוד לוועד המפקח של אירגון ב' של "ההגנה", ותמך בפעילותו עד שובו של אירגון ב' לחיק "ההגנה" ב-1937.¹⁰⁰ עמנואל ניומן שאב כנראה את עיקרי תפיסתו האקטיביסטית מן הרוויזיוניסטים ובמיוחד מ"תורת הלחץ" של ז'בוטינסקי, שבמקורה הטיפה ל"הפעלת לחץ על ממשלת אנגליה על-ידי גיוס דעת-הקהל הבריטית."¹⁰¹ יש להניח שעמנואל ניומן שיכנע את סילבר לאמץ טקטיקה זו וליישמה בארצות-הברית, תוך גיוסה של דעת-הקהל האמריקנית לצורך הפעלת לחץ על המימשל בוויינגטון. היה כאן ישום מוצלח של הטקטיקה הרוויזיוניסט-

98. גראדזענסקי, עמ' 7.

99. על יחסי סילבר עם האצ"ל ותיווכו, ראה פרוטוקול ועד החירום מס' 126, 28.6.1948, עמ' 5; דוד ניב, מערכות האירגון הצבאי הלאומי, ו', תל-אביב 1980, עמ' 184.

100. הערכת פעולתו של עמנואל ניומן מבוססת על מיספר ראיונות אישיים עמו שנתקיימו בשנים 1972-1974, וכן על האוטוביוגרפיה שלו ובעיקר על ניתוח החומר הארכיוני. וראה גם ספר תולדות ההגנה, ב', תש"ך, עמ' 579.

101. בנימין אקצין, סוגיות במשפט ובמדינאות, ירושלים תשכ"ו, עמ' 86-87, 91; על "מדיניות הלחץ", ראה גם יוסף גורני, שותפות ומאבק, תל-אביב תשל"ו, עמ' 110; ראה גראדזענסקי, עמ' 4-7.

טית, שאומנם לא צלחה כלפי בריטניה, אך נראה היה כאילו נתפרה לצורך פעולתן של קבוצות לחץ במציאות הפוליטית האמריקנית. הנהגתה של תנועה פוליטית הנאבקת על דרכה חייבת תמיד לקחת בחשבון לא רק את מתנגדיה מבית, אלא גם את האפוזיציה מחוץ. האקטיביסטים בהנהגת ציוני אמריקה, בחתירתם המתמדת להפוך את יהדות אמריקה לפרו־ציונית, נאלצו להיאבק גם בשתי תנועות מיליטנטיות שפעלו מחוץ למסגרות הציוניות והיהודיות הרגילות: התנועה הרוויזיוניסטית הקטנה וחברי מישלחת האצ"ל לארצות־הברית בהנהגת פיטר ברגסון (הלל קוק).

למרות גדולה המצומצם יחסית, גילתה התנועה הרוויזיוניסטית האמריקנית מאז פרוץ מלחמת־העולם השניה פעילות רבה בשדה התעמולה ובפעילות למען גיוס לצבא הבריטי.¹⁰² פעילות זו התנהלה באסיפות־עם ובאמצעות מודעות בעיתונים, שהתקיפו בחריפות את מדיניות הספר הלבן. עם זאת, למרות קולניותה וחריפותה, לא הצליחה התנועה הרוויזיוניסטית לחרוג מעבר לחוגים מצומצמים, ופטירתו הפתאומית של ז'בוטינסקי ב־1940 שללה ממנה את המנהיג היחיד בעל שיעור־קומה.¹⁰³

אתגר חמור וממושך יותר מן הרוויזיוניסטים היתה רשת אירגוני של פיטר ברגסון וחבריו, חברי משלחת האצ"ל, שעמה נמנו בין השאר שמואל מרלין ואריה בן־אליעזר. הם פתחו, עם הגעתם ב־1939, בפעילות אירגונית ותעמולת־תית ענפה – בנפרד מן התנועה הרוויזיוניסטית ותוך אפוזיציה תוקפנית לתנועה הציונית בארצות־הברית ולעמדותיה הפוליטיות. האתגר שהציב ברגסון בפני ועד החירום היה כפול – אירגוני ותעמולתי. בתחום האירגוני הצליחו ברגסון וחבריו להקים שורת אירגונים, שאליהם הצטרפו אישים יהודים מתבוללים וכן אישי־ציבור נוצריים, אינטלקטואליים, אנשי־דת, חברי קונגרס וסנאטורים. בתחום זה אכן עשו חיל רב.

מה היה סוד הצלחתם של ברגסון וחבריו? ראשית – במרצם, תעוזתם וחדשנותם. בחורים צעירים אלה (הם היו בשנות העשרים לחייהם), שלא היו אמריקנים ולפיכך משוחררים מכבלים חברתיים ופוליטיים, ראו עצמם בני־חורין לצאת חוצץ כנגד ממשלת בריטניה בשאלת ההעפלה והקמת צבא יהודי, ומסוף שנת 1942 אף להתריע ולזעוק בשאלת השואה והצלת יהודים. במישור

102. גולומב אל מזכירות מרכז מפא"י, 16.12.1939, בית ברל, ארכיון מפלגת העבודה, תיק 101/39.

103. Joseph B. Schechtman, *The United States and the Jewish State Movement, The Crucial Decade 1939–1949*, New York 1966, pp. 46–49.

התעמולתי אימצו את שיטות התעמולה הציוניות המסורתיות, אך פיתחון ושיכלולן לרמה וירטואוויית. כך, למשל, בין ינואר ליולי 1943 פירסמו ברגסון וחבריו עשרים ואחת מודעות ענק בעיתוני ניו-יורק. כותרות המודעות מצביעות על נכונותם לערוך התקפה בוטה על ממשלות בריטניה וארצות-הברית בעניין אדישותם כלפי השואה וההצלה: "תוכנית פעולה ולא רחמנות עשויים להציל עתה מיליונים" ("ניו-יורק טיימס", 8 בפברואר 1943); "למכירה... יהודים" ("ניו-יורק טיימס", 16 בפברואר 1943); "ברמודה – לעג אכזרי לחמישה מיליוני יהודים במלכודת המוות הנאצית" ("ניו-יורק טיימס", 4 במאי 1943); "העם אמר את דברו, אך נציגיו במימשל עדיין שותקים" ("ניו יורק הראלד טריביון", 22 בפברואר 1943). נוסף לכך הפיקו ברגסון וחבריו מופעי ענק מרשימים, שהוצגו בכל עריה הגדולות של ארצות-הברית. הראשון בהם כונה "לעולם לא נמות" והשני "דגל נולד", שבהכנתם השתתף אחד מגדולי התסריטאים של הוליווד, היהודי המתבולל בן הכס. כמו כן יזמו, בין השאר, "כנס חירום להצלת יהודי אירופה" ביולי 1943, ובאוקטובר אירגנו מסע עליה לרגל לזושינגטון, שבו נטלו חלק יותר מארבע מאות רבנים, שהגישו עצומותיהם לחברי קונגרס ואישי מימשל.¹⁰⁴

הפעילות העצמאית הנרחבת והתוססת של פיטר ברגסון ואירגוניו עוררה דאגה חמורה בהנהגת ועד החירום. באוקטובר 1943 הזהיר סילבר שתוכניות ברגסון ליצור אירגון חדש – "הליגה לארץ-ישראל חופשית" – ולמשוך לתוכו אמריקנים נוצרים עלולות להביא ליצירת אירגון מתחרה לתנועה הציונית בארצות-הברית.¹⁰⁵ זמן קצר לאחר מכן הקדישה מליאת ועד החירום דיון ממושך לבעיית פיטר ברגסון ואירגוניו, שבמהלכו סיפר ד"ר ישראל גולדשטיין כי בפגישתו עם עורכי העיתונות היידית נתברר לו שכמה מהם תומכים בברגסון, מאחר שלטענתם "אין מישהו אחר העושה מעשה בלתי-שיגרת." ¹⁰⁶ כאשר דן ועד החירום בינואר 1944 בתוכנית להגשת הצעת-החלטה לקונגרס,

104. על פיטר ברגסון, אירגוניו ופעולותיו ראה: Gerald S. Ferman, "An Eclectic Systems Approach to 'Interest' System Analysis: The 'Jewish-Problem' System 1942-1944". העבודה הוקראה בכנס השנתי של האגודה האמריקנית למדע המדינה, ספטמבר 1972 (צילום של כתב-היד ברשות המחבר); הציטטות מהעיתונות הניו-יורקית לקוחות מעמ' 36-38. כמו כן ראה: Henry L. Feingold, *The Politics of Rescue*, New Brunswick 1970, pp. 211-212; Monty Noam Penkower, "In Dramatic Dissent: The Bergson Boys", *American Jewish History* (March 1981), pp. 281-309

105. פרטוקול ועד החירום מס' 3, 18.10.1943, עמ' 3.

106. פרטוקול מליאת ועד החירום מס' 2, 15.11.1943, עמ' 2-3.

ציין סילבר שוועד החירום חייב לקחת בחשבון את יוזמתו המקבילה של פיטר ברגסון ושאין להרשות לברגסון "לקפוץ לתוך החלל הריק."¹⁰⁷ במשך שנת 1944 היה האתגר שהציב ברגסון כה חמור שוועד החירום נאלץ להקדיש ישיבות מרובות לבעיה זו. הדרך היחידה להילחם בו היתה להיות אקטיביסט יותר ממנו, וכך אכן פעלו סילבר ותבריו; נגד זה התריע נחום גולדמן, שטען כי אין להרשות שבגלל תחרותם של אנשי ברגסון, שאומנם מעמידה את ועד החירום "במצב קשה"¹⁰⁸ ינקוט הוועד פעולות שאחרת לא היה נזקק להן. לאחר נצחוננו הסופי של סילבר, בקיץ 1945, פחתה הדאגה שהטרידה את ועד החירום בשאלת ברגסון. האקטיביזם של סילבר הוציא בהדרגה את הרוח ממפרשי האירגון המתחרה.

נוכחנו לדעת שדרך מנהיגותו האקטיביסטית של סילבר בראש ועד החירום לא היתה סוגה בשושנים. נכונותו לעימות חזיתי עם מחלקת המדינה והבית הלבן היתה חדשנית, נועזת ומסוכנת מדי בעיני דור המנהיגים שלא היה אמון על ניהול רצוף של פוליטיקה אתנית יהודית-ציונית. מתי מצא הפטיש את הסדן? מתי נתברר לתנועה הציונית באמריקה שבידי סילבר אכן מצוי המפתח להישגים ממשיים? המהפך חל במשך מחצית השנה שבין דצמבר 1944 וקיץ 1945, כאשר חזר וייז להנהיג את ועד החירום. האכזבה העמוקה מוועידת יאלטה, הרושם הקשה שעשה נאום רוזוולט לאחר פגישתו עם אבן סעוד, הגילויים והפירסומים המתרבים על מחנות ההשמדה, ובנוסף לכך התעמולה המתמדת של האירגון המתחרה שהקים עמנואל ניומן, והחמור מכל מבחינת וייז – פטירתו הפתאומית של הנשיא רוזוולט, שהשמיטה באופן פתאומי אחת מאבני התשתית של דרכו – כל אלה האיצו את קצב ההתמוטטות של הנהגת המתונים. בקיץ 1945 נראה היה שהקו המתון פשט את הרגל.

מסקנות דומות בעניין פולמוס סילבר-וייז הסיקו גם אחדים מן המשתתפים בישיבת הוועדה הפוליטית של מפא"י שנערכה ביולי 1945. "יש לי הרגשה," טען מרדכי נמירובסקי (נמיר), "שסילבר חש את המצב הפוליטי מה שנוגע לציונות יותר מאשר סטיוון וייז."¹⁰⁹ ואילו זלמן רובשוב ציין תכונות נוספות של סילבר שהסבירו את סוד הצלחת מנהיגותו, ובעיקר את כשרון הנאום שלו,

107. פרוטוקול ועד החירום מס' 9, 3.1.1944, עמ' 3.

108. פרוטוקול ועד החירום מס' 19, 20.3.1944, עמ' 2.

109. דברי מרדכי נמירובסקי, הוועדה הפוליטית של מפא"י, 13.7.1945, עמ' 13, ארכיון מפא"י, תיק 26/45.

את עובדת היותו ציוני חם, ואת אומץ ליבו. "אני חושב," הצהיר רובשוב (שזר), "שהעתידי הקרוב הוא עתידו של סילבר."¹¹⁰

בבואנו להעריך במבט לאחור את מנהיגותו של אבא הלל סילבר בתקופת הפולמוס עם וייז הרי ברור שנמירובסקי (וגם נחום גולדמן) נתפסו להסבר מצמצם של הצלחת סילבר – לכשרונו הרטורי הגדול. לית מאן דפליג שתנאי חשוב להצלחת מנהיג של תנועת המונים הוא כשרונו כנואם מלהיב וסוחף, ובמישור הריגשי-פסיכולוגי אכן ביטא סילבר את רגשות הזעם והתיסכול הנוראים עקב שואת יהודי אירופה, ואת הכמיהה העמוקה של יהודי אמריקה לקוממיות לאומית וכבוד עצמי. יתירה מזו, אבא הלל סילבר הוכיח גם יכולת אירגונית מעולה בגיוס כספים רבים, ביצירת מנגנון ארצי לפעולה פוליטית מתמשכת ברחבי ארצות-הברית, בהקמת לובי ציוני קבוע ויעיל בווישינגטון, ובעיקר בהפעלת המונים לצורכי המאבק הציוני. אך עיקר תרומתו ההיסטורית נעוץ בחדשנותו ובהעזתו הפוליטית, שהתבטאו ביצירת פוליטיקה אתנית יהודית, שנקודת-המוצא שלה היתה האינטרס היהודי-ציוני. ובכך גם יצר סוף-סוף את קלפי המיקוח הבסיסיים, שבלעדיהם לא יכלה התנועה הציונית להשיג הישגים של ממש בווישינגטון. ועוד – סילבר גם שיחרר את הפעילות הפוליטית הציונית בארצות-הברית מן האפוטרופוסות, הן של התנועה הציונית העולמית (וייצמן) והן של הישוב היהודי בארץ-ישראל (בן-גוריון). על-ידי כך הפך סילבר את הציונות האמריקנית לגוף אוטונומי – בעל זיקה עמוקה לארץ-ישראל, אך מפלס נתיבות ודרכי השפעה ופעולה משלו ולפי דרכו.

במחלוקת בין האקטיביסטים והמתונים ניצחו סילבר וסיעתו גם עקב שרשרת הכשלונות הרצופים של המתונים, אך בעיקר משום שבסופו של דבר נוצרה התאמה מלאה בין המערך הנפשי של המנהיג והצרכים הפסיכולוגיים של ציוני אמריקה בתקופת השואה. הפטיש מצא את הסדן שעליו נבנתה מדיניות כוח ציונית בארצות-הברית. את פירותיה של מדיניות זו קצרה התנועה הציונית בתקופת הנשיא טרומן – בדרישתו לעליית מאת אלף העקורים לארץ-ישראל, בסיכולה של תוכנית מוריסון-גריידי בקיץ 1946, בתמיכת ארצות-הברית בחלוקה בסתיו 1947, ובהכרת טרומן במדינת ישראל שזה עתה נולדה, ב־14 במאי 1948. עם זאת לא גילה אבא הלל סילבר הבנה ורגישות מספיקות, לא בתקופת רוזוולט ולא בתקופת טרומן, לחשיבותה הרבה של הדיפלומטיה האישית – ואף של השתדלנות המסורתית – ביחסי התנועה הציונית והבית הלבן. שהרי במישור האחרון הכוחות שהתמודדו בווישינגטון על תמיכת הבית הלבן

110. דברי זלמן רובשוב, שם, עמ' 17-18.

היה המאמץ הציוני במרבית המיקרים בעמדת נחיתות בהשוואה לזה של מתנגדיה רבי-הכוח של הציונות במימשל ומחוצה לו. אמת ויציב, כפי שטענו – סילבר יצר את קלפי המיקוח הבסיסיים, אך בטקטיקה האקטיביסטית והתוקפנית שלו כלפי הבית הלבן עורר את זעם הנשיא טרומן עד כדי כך שהחל מקיץ 1946 ראה בו טרומן אויב אישי וסירב לקבלו. לזעם הנשיא והבית הלבן על סילבר היו עלולות להיות השלכות חמורות בצמתי ההכרעה במאבק המדיני, אלמלא נחלצו לעזרה דוד ניילס עוזר הנשיא, ידידו האישי של טרומן אדי ג'יקובסון, וחיים וייצמן, נשיאה לשעבר של התנועה הציונית. שיטת השתדלנות המסורתית של ג'יקובסון, הדיפלומטיה האישית והקסם המופלא של וייצמן, בהישענם על מדיניות הכוח של סילבר, יצרו באורח דיאלקטי את האיוון העדין ביחסי התנועה הציונית והבית הלבן, שהביא ב-29 בנובמבר 1947 וב-14 במאי 1948 לתמיכת טרומן בהקמת המדינה היהודית בארץ-ישראל.